

Про життя

України

«Справжні» — спецпроект, яким пишаємось. Він — про таланти української історії. Про багато випробувань, брехні та несправедливості, а також про нашого давнього ворога (совітів, радянщину, Росію тепер). Багато потрібно ще зусиль, аби повернути правдиву історію України, і цей збірник — лише один важливий крок у цьому напрямку.

«Справжні» — про блиск, який неможливо приховати. Це історії, які надихають та додають сил. Усі вони мають нотки, які перегукуються з сьогоденням. Почитайте історію Катерини Білокур, подивіться на її надзвичайну картину «Квіти на блакитному тлі» та уявіть, що вона була намальована у 1942-1943 рр — під час Другої світової війни. Тоді, як і зараз, життя під час війни було можливе, і творчість була можлива. Її не зупинити, як і не зупинити саме життя.

«Справжні» — про діаманти України, котрі сяяли і сятимуть завжди. Попри все.

Ми в Центрі демократії та верховенства права надзвичайно раді долучитись до спецпроекту Фільтру «Справжні». Бажаємо приємного читання.

Олеся Холопик,
директорка Центру демократії та верховенства права

Збірник підготовлено Національним проектом
з медіаграмотності «Фільтр» Міністерства культури
та інформаційної політики України
у співпраці з Центром демократії та верховенства права
за фінансової підтримки
International Media Support (IMS).

Укладачі:

Валерія Ковтун

Керівниця національного проекту «Фільтр»

Христина Брух

Редакторка, авторка матеріалів. Стратег з контент-планування національного проекту «Фільтр»

Тетяна Дуднік

Авторка матеріалів, комунікаційна менеджерка національного проекту «Фільтр»

Вступ

У віці 3 – 5 років діти перетворюються на «чомусиків». Вони ставлять багато питань, щоб зрозуміти світ і все, що в ньому відбувається. Допитливість дітей у цей період просто зашкалює, але з часом поведінка суттєво змінюється. У більш дорослому віці, коли інформації довкола вже забагато, ми нерідко забуваємо про особливу магію запитань. Але саме ця дитяча допитливість так необхідна нам усім зараз – для того, щоб бути стійкими до маніпуляцій та фейків, якими нас постійно атакує ворог. Уміння ставити питання та докопуватися до суті – одна з ознак медіаграмотної людини. Якщо ви володієте фактами, вами важче зманіпулювати, ви навряд чи попадетесь на гачок до пропагандистів та краще зможете оперувати аргументами.

Ми у Фільтрі переконані, що є купа креативних способів розвивати медіаграмотність українців, зокрема через історії. Перед вами – один з таких продуктів. У цьому збірнику ми зібрали розповіді, які, сподіваємось, змотивують вас копати глибше й ставити питання. Тут знайдете неканонічні портрети відомих українських особистостей, дізнаєтеся про приховуваних радянською владою геніїв української культури та події нашої історії, які не згадуються в підручниках. Ми віримо, що аби розвинути стійкість суспільства до дезінформації, потрібно вкладати в побудову сильної національної ідентичності. Це тривала робота, але вона ефективніша зі спільними зусиллями. Дякуємо вам, наші любі читачі, за ваш інтерес і внесок у цю роботу.

Редакційна команда Фільтра

Зміст

6 Спецпроект «Справжні»

7 Квітка Цісик

Співачка, яка розповіла світу про українську культуру

9 Тарас Шевченко

Про талановитого художника, якого знають більше як письменника

14 Степан Бандера

Не ночував у готелях і взимку без одягу стрибав у сніг

17 Катерина Білокур

Українська художниця, якою захоплювався Пікассо

19 Сергій Корольов

Український геній світового масштабу, якого вкрала та приховувала Росія

34 Маловідомі історичні події

35 Ніч страчених поетів

Як Сталін убив ціле покоління єврейських письменників

36 Операція «Захід»

Як СРСР примусово депортував 78 тисяч українців за день

39 Як сестра, доньки, внучки та правнучки Ярослава Мудрого правили Європою

Про освічених і яскравих князівен, які стали королевами

21 Варвара й Богдан Ханенки

Загадкова сім'я київських колекціонерів

23 Микола Леонтович

Правда про вбивство легендарного композитора

25 Ілля Ріпин

Художник, якого вкрала Росія

27 Леся Українка

Про «братні народи», фемінізм і дружбу з Франком

29 Соломія Крушельницька

Українська оперна співачка, яка підкорила світову сцену

32 Марія Заньковецька

Цікаві факти із життя королеви українського театру

43 Зросійщення українських імен

Як зникли Параски, Христини стали Крістінами, а прізвище Петрів змінилося на Петров

44 Жінки в ОУН та УПА

Як українки воювали, рятували життя та передавали важливу інформацію

54 Як британці пережили блекаути та ракетні удари німців під час Другої світової війни?

57 Як незначне військо скіфів перемогло багатотисячну навалу персів

59 Арештована коляда 1972 року

Їм погрожували тортурами, психлікарнями та відправляли за ґрати

64 Міфи із часів СРСР

70 Мода в СРСР

Як убивали ідентичність

72 Зустріч совка із Заходом

77 Чому розпався СРСР і що спільного в нього із сучасною Росією?

80 Дизайн сервізу з рибками поцуплений?

50 Звідки пішло гасло «Слава Україні!»

52 Рай, який перетворився на пекло

Трагічна історія будинку «Слово»

47 Дев'ять битв, у яких Україна втерла носа Росії

61 Як Симон Петлюра зробив «Щедрика» світовим хітом

82 Яким був образ ідеальної жінки в СРСР?

Спецпроект «Справжні»

Ви знали, що Шевченко любив привертати до себе увагу? І отой кожух, у якому він зображений у численних шкільних підручниках, — це не тогочасний повсякденний одяг українців, як багато хто вважає, а елемент іміджу, який він ретельно продумав? Чи чули ви колись, що Степан Бандера, попри свій невисокий зріст, перемагав на змаганнях зі стрибків у висоту? А ще мав феноменальну пам'ять, цитував довжелезні тексти? А може, читали, що Іван Франко приїжджав у гості до своєї подруги Лесі Українки, і вони разом ловили рибу та постійно сперечалися? Фільтр обожнює досліджувати біографії відомих українців і показувати їх справжніми. Саме так називається цей розділ — «Справжні». У ньому ми вирішили показати українських видатних діячів такими, якими вони були насправді, а не такими, яких нам подекуди показувала радянська пропаганда. Розкрити їх як реальних людей, які у свій час кохали, ходили на вечірки, раділи, страждали — просто жили, творячи історію. Були такими самими людьми, як і ми.

Квітка Цісик

(Співачка, яка розповіла світу про українську культуру)

Квітка Цісик — відома українська співачка, яка все життя прожила в США.

Її пісні номінували на «Греммі», вона була офіційним голосом «Ford Motors», з нею співпрацювали Вітні Г'юстон і Майкл Джексон.

Але на Батьківщині, в Україні, її творчість була поза рамками радянської ідеології. Більше про українку, народжену в США, читайте в нашому матеріалі.

Квітка Цісик (повне ім'я — Квітослава) — одна з найвідоміших українок, яка все життя присвятила популяризації української пісні. Але в Україні їй вдалося побувати лише раз — у 1983 році (і то таємно, бо в СРСР її творчість заборонили).

Цісик мала унікальний тембр голосу — колоратурне сопрано. Вона стала високооплачуваною співачкою комерційної реклами, озвучила рекламу «Кока-коли», «American Airlines», «Макдональдсу», співпрацювала з Вітні Г'юстон і Майклом Джексонем.

У 1978 році її саундтрек до фільму «You light up my life» завоював «Оскар» та «Золотий глобус», а також був номінований на «Греммі». А джінгл «Have you driven a Ford lately», записаний для «Ford Motors», прослухали понад 22 мільярди разів! До речі, до кінця життя вона була офіційним голосом «Ford Motors».

У 1944 році родина Цісиків, як і багато інших українських сімей, тікала від російської окупації.

Змалку Квітка ходила в «Пласт». Там вона вивчала українські пісні, спілкувалася з такими ж дітьми емігрантів, знайомилася з нашими звичаями. З того часу в дівчинки вкорінилося те, що вона несла все життя, — любов до рідної культури та невпинне бажання відновлювати та прославляти її.

У її сім'ї було правило розмовляти вдома лише українською мовою. Співачка завжди ідентифікувала себе як українку.

Квітка просувала нашу культуру за кордоном через пісню все своє життя. У 1980 році вона за власні 200 тисяч доларів (що було на той час величезною сумою)

Пластовий ансамбль Соловейки виступає під час 20-ліття станиці Нью-Йорк. Квітка сидить крайня праворуч, 1969 р. Джерело: 100 кроків Історія Пласту

видала два українські альбоми «Kvitka», або «Songs of Ukraine», і «Two colors», згодом номіновані на «Греммі». Вона була настільки відданою меті, що не пожаліла власних коштів.

В альбомі була й відома пісня Володимира Івасюка «Я піду в далекі гори».

«Ще ніхто і ніде так не заспівав пісні мого друга Володимира Івасюка, як це зробила Квітка», — казав Назарій Яремчук.

«Ця збірка пісень є бажанням мого українського серця вплести радісні нитки в розшарпане життям полотно, на якому вишита доля нашого народу», — пояснювала Квітка.

Та слухати ці пісні можна було лише за кордоном, бо Радянський Союз забороняв творчість співачки. Зокрема, і тому, що в її репертуарі були пісні про Українську повстанську армію. Тож українці, які жили за «залізною завісою», потайки діставали її альбоми, переписували касети, ховали їх і слухали тихо, переживаючи, щоб ніхто не почув. Адже наслідки могли бути серйозні.

«Я всім говорила, що українська музика дуже гарна, мелодійна і що народ такий співучий. А мені відповідали: якщо так, то зарай мені щось, заспівай мені щось... То є сумно, але ми не мали жодної платівки на професійному рівні. Бо то є дорога річ і забирає багато часу. Я зрозуміла, що мушу її зробити. І не тільки для своїх приятелів, а й для всіх українців. Бо я не могла, не мала змоги щось зробити для нашого суспільства, але тільки це. То був би такий дарунок. І я мріяла, що в Україні мене почують», — розповідала Квітка Цісик.

Цісик була двічі одружена. Обидва її чоловіки були американцями й також музикантами, які працювали з українськими піснями. У другому шлюбі в співачки народився син Ед-Володимир, який також займається музикою.

Квітка Цісик померла у 1998 році через рак молочної залози, їй було лише 44. Але її музика залишиться жити вічно. Коли прощалися з Квіткою, на кладовищі лунали її «Журавлі».

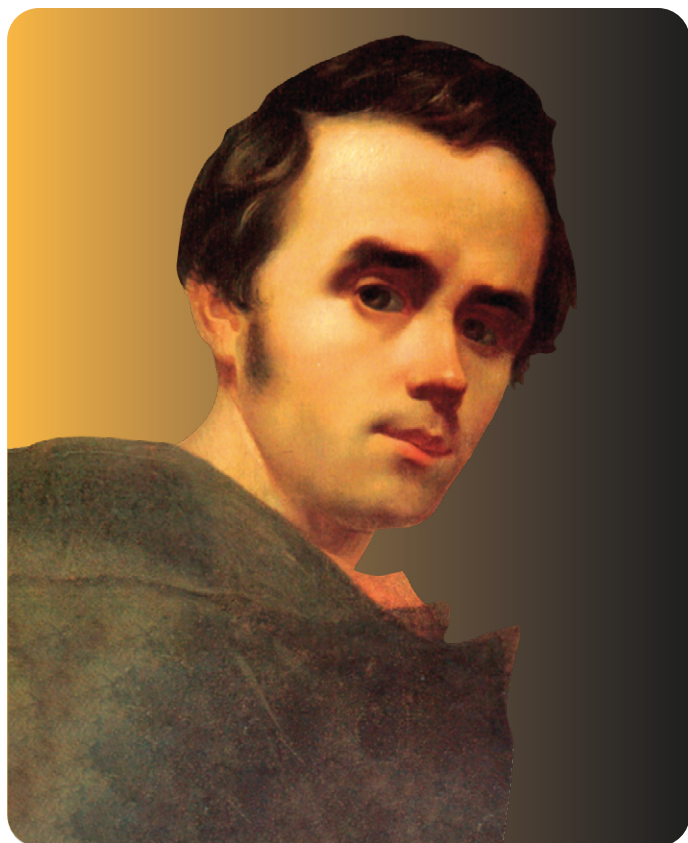

Тарас Шевченко

(Про талановитого художника, якого знають більше як письменника)

Тарас Шевченко став символом української нації, свободи, незалежності, боротьби проти імперського гніту. Усе це стало наскрізною темою його поезії. Тож наші перші асоціації із Шевченком — це, мабуть, саме його літературна творчість.

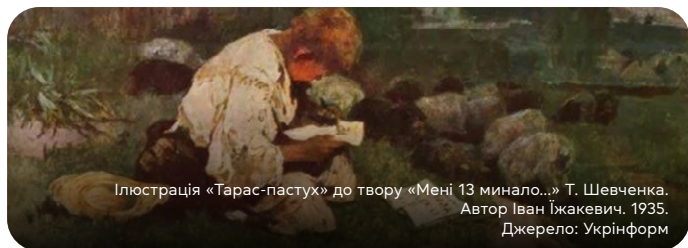
Проте він був не лише талановитим письменником, а й прекрасним художником. Загалом художній доробок Тараса Шевченка налічує близько тисячі робіт. Ми вирішили показати Тараса Григоровича саме як художника.

ДИТИНСТВО

Любов до малювання в Тараса проявилася в дитинстві. Хлопчик любив малювати й робив це всіма доступними способами: крейдою та вуглинкою по стінах, столах і лавках. А якийсь навіть намалював п'яного дядка Богорського, у якого жив після смерті батьків. За цей малюнок той його жорстоко побив.

Малювати, до речі, почав раніше, ніж писати вірші.

Ілюстрація «Тарас-пастух» до твору «Мені 13 минуло...» Т. Шевченка. Автор Іван Іжакевич. 1935. Джерело: Укрінформ

52. АВТОПОРТРЕТ.
Сепія. [П. л. 29.XII 1849].

Фото з відкритих джерел.

Автопортрети

Писав картини в різних техніках, різними матеріалами та на різні мотиви (і живопис, і портрети, і східні мотиви, і навіть оголені натури). Себе якось також намалював

голим. У сталінські часи ця картина цензуру не пройшла, її замовчували. І лише завдяки літературознавцю Сергію Єфремову пізніше вдалося про неї дізнатися.

Автопортрет, подарований 1843 р. Варварі Репніній, виконано у дзеркальному відображенні
Джерело: Wikimedia Commons

Автопортрет. Олієць. Кінець серпня 1845 р.
Джерело: Вікіпедія

Стиль

До речі, помітили, що часто Шевченко на картинах і фото в кожусі? Насправді ж на той час була інша мода. Таке вбрання було ідеєю та своєрідним піаром самого Тараса, його унікальним стилем. Так, Шевченко розумів, що буде краще запам'ятовуватися та виділятися серед інших, і мав рацію.

Шевченка часто малюють насупленим і чомусь дуже серйозним. Але у своїх автопортретах він себе таким ніколи не зображував.

Кохання

Шевченку було 46 років, коли він закохався у 20-річну Ликеру. Тоді він уже був відомим поетом і художником, а вона звичайною селянкою. Ба більше, з поганою репутацією.

Але Шевченко не переймався: він обожнював Ликеру й засипав її подарунками (прикрасами, одягом, туфлями). У 1860 році навіть зробив пропозицію, але весілля так і не відбулося. Пара розійшлася.

Портрет Ликери виконаний італійським олівцем. Його Шевченко намалював улітку 1860 року, коли вони познайомилися на дачі української поетеси Наталі Забіли-Білозерської в Стрельні під Петербургом.

Катерина (1842)

«Катерина» — картина Тараса Григоровича Шевченка, виконана ним на тему однойменної поеми влітку 1842 року в Санкт-Петербурзі. Джерело: Вікіпедія

Цією картиною Шевченко проілюстрував однойменну поему, де за сюжетом москаль покидає вагітну від нього українську дівчину.

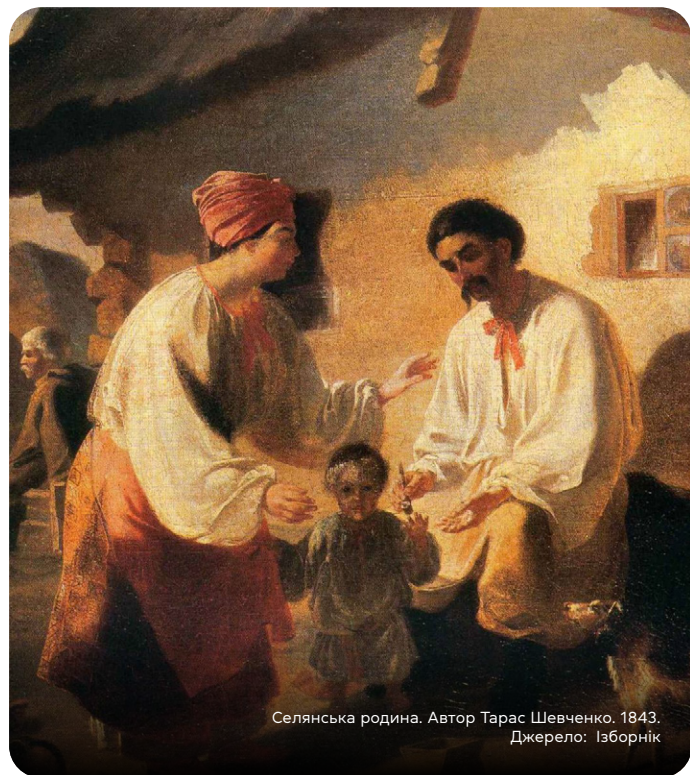
Але в цій картині є багато прихованих символів. Образ Катерини — це образ України. Зганьблена та скривджена, вона несе своє горе. Поза, у якій стоїть дівчина, — поза сікстинської Мадонни (картина Рафаеля).

Зламана дубова гілочка — зламана доля. Миколаївський верстовий стовп — символ панування царизму в Україні. Царського офіцера, який утікає від Катерини, обгавкує та проганяє собака. Уявляєте сміливість і бунтівний дух Шевченка, який намалював це тоді?

Селянська родина (1843)

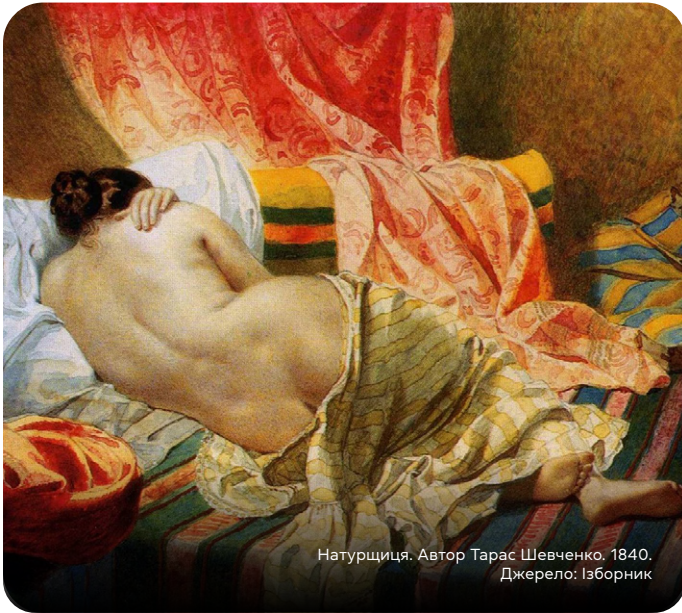
«Селянську родину» Шевченко написав під час першої подорожі до України. На полотні зображена звичайна родина — мати, тато, син, який робить свої перші кроки, дідусь і собака.

Картина дуже затишна та родинна. І також містить багато прихованих символів. Це полотно — так зване пророцтво майбутнього України. Якою б не була доля України в майбутньому, як би з неї не знущалися, якою б не була ситуація в суспільстві — українці завжди будуть господарями у своєму домі.

Селянська родина. Автор Тарас Шевченко, 1843. Джерело: Ізборник

Натурниця (1840)

Натурниця. Автор Тарас Шевченко. 1840.
Джерело: Ізборник

Цю картину також називають «Сама собі господиня в хаті», «Сама собі господиня», а ще «Одаліска». Але це неправильно — Шевченко залишив напис саме «Натурниця».

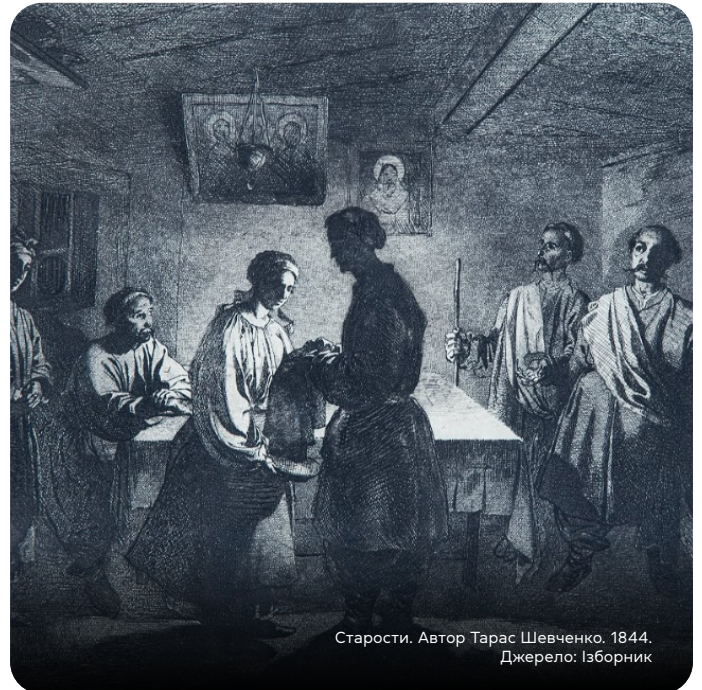
Таких мотивів у творчості художника, до речі, дуже багато. Він часто малював оголених жінок з такими ж формами.

Цю картину Шевченко намалював аквареллю та бронзою, знизу зліва традиційно підписав картину своїм прізвищем, а також указав рік — 1840.

«Старости» (1844)

На цьому офорті (різновид графіки) Шевченко зобразив українську традицію сватання: наречена подає хлопцеві хустку. Це означає, що вона погоджується стати його дружиною. Поруч з ними стоять рідні й старости, чия присутність також була обов'язковою для цього обряду.

Як завжди, Шевченко залишив знизу зліва своє прізвище та дату: Шевченко 1844. Посередині назва — «ΣΤΑΡΩΣΤΥ» (продублював ще й французькою мовою).

Старости. Автор Тарас Шевченко. 1844.
Джерело: Ізборник

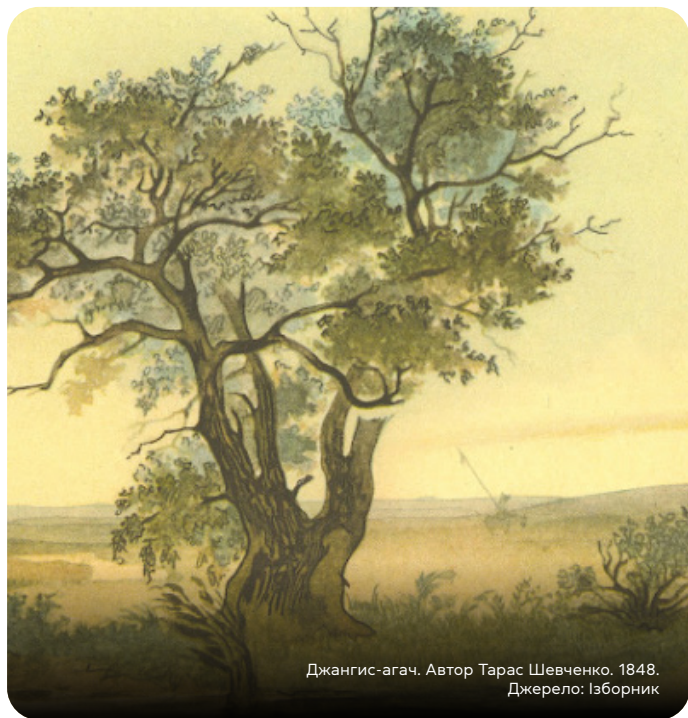
«Джангис-агач» (1848)

Шевченко здобув велику повагу в казахського народу.

У 1847 році царська влада заслала Тараса в Казахстан — там він прожив аж 11 років! Шевченко захоплено досліджував місцевий побут, традиції, фольклор, релігію. Цьому краю митець присвятив не лише багато віршів, а й картин — він став першим живописцем Казахстану. Казахи люблять Шевченка за те, як він з великою повагою і симпатією малював й описував їхній побут.

Одна з картин, яку намалював Шевченко аквареллю в Казахстані у 1848 році, — «Джангис-агач» (тобто одиноке дерево). Про нього Тарас розповідає, зокрема, у вірші «У бога за дверима лежала сокира»:

І кайзаки не минають
Дерева святого.
На долину заїзжають.
Дивуються з його,
І моляться, і жертвами
Дерево благають,
Щоб парості розпустило
У їх біднім краї

Степан Бандера

(Не ночував у готелях і взимку без одягу стрибав у сніг)

Про Степана Бандеру, особливо впродовж останнього року, пишуть чимало, проте переважно як про патріота та політичного гравця. Ми ж вирішили розповісти про його хобі. Провідник ОУН мав феноменальну пам'ять, цитував довжелезні тексти та, попри невисокий зріст, перемагав на змаганнях зі стрибків у висоту.

Фізкультура і спорт

Степан Бандера під час навчання в гімназії та університеті вісім років відвідував «Пласт». Там він отримав прізвисько «Ганді» — на честь Магатми Ганді, лідера борців за незалежність Індії. Тобто ще зовсім юним хлопець почав транслювати свої національно-визвольні настрої.

Із часів «Пласту», українського скаутського руху, Бандера почав тренувати своє тіло. У мінусову температуру виходив на вулицю в одних шортах і стрибав у сніг.

Провідник ОУН із дружиною і друзями в горах альпійського Арльберга. Зліва направо: Степан Ленкавський, Ярослава і Степан Бандера, Дмитро Миськів
Джерело: Локальна історія

Одне з перших фото Бандери після виходу на волю. Німеччина, 1946 р.
Джерело: Історична правда.

Попри невисокий зріст, 159 сантиметрів, Бандера грав у баскетбол і брав участь у змаганнях зі стрибків у висоту, на яких йому вдавалося навіть посідати перші місця.

Любив кататися на лижах. Коли жив у Німеччині, щозими з родиною вибирався в Альпи.

АКТИВНИЙ ВІДПОЧИНОК

У юності Бандера регулярно влаштовував походи в Карпати. У зрілому віці досліджував баварські ліси — українець краще орієнтувався там, ніж місцеві. А ще збирав гриби, переважно боровики.

Ці навички допомагали економити кошти в численних подорожах. Його особистий охоронець Василь Шушко розповідав, що за шість років роботи на лідера ОУН ба-

чив, що той лише раз поселився в готелі. Поза тим Бандера користувався шатром або ночував у когось на квартирі. Завжди вивчав місцевість.

Читання

Степан Бандера з дитинства багато читав. Його рідна сестра Володимира згадувала, що улюбленими письменниками майбутнього провідника були Іван Франко, Тарас Шевченко та Леся Українка.

Бандера знав шість мов, тож міг знайомитися з класикою світової літератури та спогадами політичних діячів в оригіналі. Мав дуже добру пам'ять. Під час дискусій рясно цитував Святе Письмо та «Слово о полку Ігоревім», філософів й українських поетів.

Музика

У дитинстві Степан Бандера любив грати на батьковому похідному барабані. Пізніше навчився грати на фортепіано, гітарі й мандоліні. Останню придбав за кошти, заощаджені на пластовій самовиховній програмі.

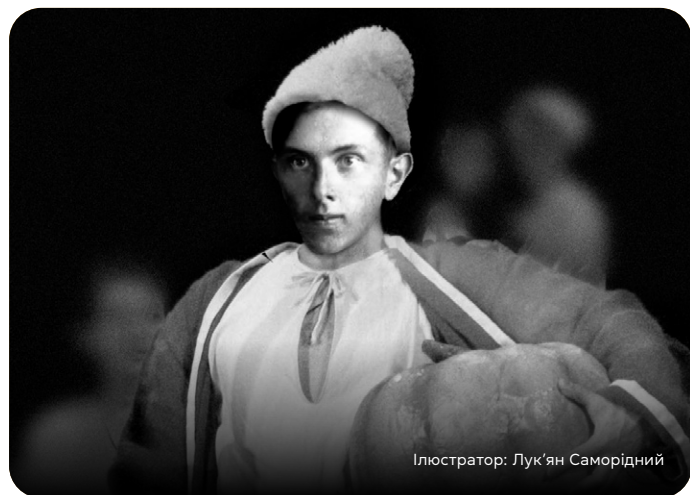
Мав добрий слух, співав у хорі, знав сотні коломийок. Любив патріотичні та релігійні пісні, колядував. У 1937 році на Різдво в'язні польської тюрми під керівництвом Бандери співали службу Божу на чотири голоси.

Театр

Під час гімназійних літніх канікул 1925 року організував у рідному Старому Угринові аматорську театральну виставу.

Показували «Сватання на Гончарівці». Бандера грав пришепелкуватого Стецька. Житель сусіднього села Василь Рип'яник пригадував переказ батька про той спектакль: «Він так натурально грав, що після вистави один з місцевих хлопців підходить

до батька й питає: «А тому хлопцеві, що грає Стецька, справді щось бракує?»».

Волонтерство

Із 16 років Бандера багато працював для розвитку громади рідного села Старий Угринів, що на Франківщині. Організував театральний співоочий гурток, кооператив, відділення руханково-пожежного товариства «Луг». Через організаторські клопоти був змушений на рік відкласти вступ до університету.

Коли восени 1932 року родина Бандери переїхала в село Воля Задеревацька, уже студент Степан за одну ніч, потай від влади, облаштував там читальню.

Технічне самонавчання

«Майстер на всі руки» — так характеризував його керівник розвідки ОУН Осип Базюк.

Подібне оповідала й одна з провідних діячок ОУН(б) Слава Стецько: «Він, як-то кажуть, був до всього. І в кухні міг собі раду дати, і авто направити, і там коло патефона міг щось майструвати».

У «Пласті» Степан Бандера навчився опрацювати книжки, записники, течки, образки різної величини — у полотно, картон з полотняними краями й кутиками, у шкіру та шкірзамінник. Читав технічні журнали, захоплювався хімією.

Фотографія

У 1953 році Бандера, проживаючи в Німеччині, придбав фотоапарат. З того часу в нього з'явилося нове захоплення: Степан сам проявляв плівку та друкував фото. У Мюнхені, у центральному офісі Закордонних частин ОУН, він створив власну фотолабораторію.

Під час сімейних мандрів у горах.
Зліва направо: Леся, Ярослав, Степан, Наталка Бандери, Дмитро Миськів.
Джерело: Локальна історія

Той самий фотоапарат, який Бандера собі придбав,
під час проживання в Німеччині.
Джерело: Локальна історія

При цьому себе Бандера фотографувати не дозволяв — дотримувався конспірації. Останнє фото було зроблене цим фотоапаратом 12–14 жовтня, напередодні вбивства його власника в Мюнхені 15 жовтня 1959 року.

Степана Бандеру вбив агент КДБ Богдан Сташинський, зі спеціального пістолета він вистрілював літеру ОУН в обличчя струменем розчину ціаніду калію.

Допис створений на основі статті історика Юрія Юзича, опублікованій у «Локальній історії», мультимедійній онлайн-платформі про минуле та сучасне України.

Катерина Білокур

(Українська художниця, якою захоплювався Пікассо)

«Якби ми мали художницю такого рівня майстерності, то змусили б заговорити про неї цілий світ», — сказав про творчість української художниці Катерини Білокур Пабло Пікассо.

Мешканка невеличкого села і справді сама хотіла світового визнання, але натомість радянська влада позиціонувала її як «народну художницю, чий талант розцвів завдяки радянській владі». Комуністи використовували талант Білокур для пропаганди «щасливого колгоспного життя».

Катерина Білокур — відома українська художниця, чиєю творчістю захоплювався сам Пікассо. Вона була представницею «наївного мистецтва» — творила неймовірні картини без спеціальної освіти.

Стиль художниці був абсолютно унікальним. Переважно Білокур малювала квіти, на її полотнах вони наче оживали.

Усе своє життя художниця прожила в маленькій хатинці в невеличкому селі Богданівка, займаючись важкою сільською працею. І в перервах малювала свої квіти. Їх, до речі, художниця ніколи не зривала, бо вважала це вбивством. Вона підходила до кожної квітки і малювала її з природи.

Усе своє життя художниця прожила в маленькій хатинці в невеличкому селі Богданівка, займаючись важкою сільською працею. І в перервах малювала свої квіти. Їх, до речі, художниця ніколи не зривала, бо вважала це вбивством. Вона підходила до кожної квітки і малювала її з природи.

Сім'я художниці була бідною. Батьки навіть не пустили Катерину до школи, щоб зеконотити на її одязі та взутті. Тож читати та писати дівчина навчилася самотужки. А пізніше при кожній спробі вступити до училища чи технікуму Катерина отримувала відмову — була потрібна 7-річна освіта.

Батьки не підтримували захоплення дитини. Ба більше, вони нищили її малюнки та карали за її хобі.

Але Катерина так сильно хотіла малювати, що це її не зупиняло. Вона не мала паперу чи фарб, тож малювала вугіллям, паличкою по снігу чи вологій від дощу землі. Найчастіше творила на клаптиках полотна, які потім прала й починала нові картини.

Пізніше в хід пішов і котячий хвіст!

Бажання творити картини було таким сильним, що Катерина почала самостійно виготовляти пензлі з котячої шерсті.

Катерина Білокур була досить закритою, живопис став її єдиною любов'ю. Вона була чужою у своєму оточенні, її вважали дивачкою. Батьки не підтримували та дорікали, а однолітки не хотіли спілкуватися. Вона часто чула претензії батьків, що її ніхто не сватає.

Усе це довело талановиту 34-річну художницю до відчаю, вона вирішила скоїти самогубство, втопившись у крижаній воді.

Це вчасно побачила її мама, яка врятувала доньку. Проте дівчина відтоді мала проблеми зі здоров'ям, могла ходити лише із ціпком.

У 40 років життя художниці раптово змінилося. Нарешті вона отримала хоч не велику, проте популярність.

Усе змінив один випадок. Білокур написала листа співакці Оксані Петрусенко, у який поклала шматок тканини з намальованою калиною. Зображення вразило зірку, і та посприяла проведенню виставки картин Катерини.

Того ж року в Полтавському будинку народної творчості відбулася перша персональна виставка художниці. Вона стала такою популярною, що Катерину запроси-

ли до Москви, тоді це ще було престижно. Але самостійно художниця туди дістатися не могла, бо не мала паспорта. Тож поїхала в супроводі Володимира Хитька, працівника обласного Будинку народної творчості.

Насправді в Катерини був шанс вибратися з рідної Богданівки до великого міста, жити і творити в комфортній квартирі. Але відмова малювати портрет Сталіна у 1947 році перекреслила цю можливість.

«Це — геній, поставлений у умови, що унеможливлювали самореалізацію: вона не мала паспорта, була фактично «прикріплена» до свого колгоспу, до того ж вона була жінкою — у неї не було шансів. І ось ця жінка з її неймовірною, просто скаженою гордістю і впертістю, одна проти системи, проти спільноти й проти родини, з якою теж треба було воювати за право бути собою», — каже про Катерину Білокур письменниця Оксана Забужко.

Якби не радянська влада, то Катерина ще за життя здобула б світову популярність. Про це сказав і Пабло Пікассо, побачивши її картини: «Якби ми мали художницю такого рівня майстерності, то змусили б заговорити про неї цілий світ».

Пікассо, до речі, познайомився з творчістю Катерини на Міжнародній виставці в Парижі в 1954 році. Тоді комуністи додали до експозиції радянського мистецтва три картини Білокур.

Жінка й сама хотіла світового визнання, але натомість радянська влада позиціонувала її як «народну художницю, чий талант розцвів завдяки радянській владі». А її геніальність використала для пропаганди «щасливого колгоспного життя».

Сергій Корольов

(Український геній світового масштабу, якого вкрала та приховувала Росія)

Чи знаєте ви, хто такий «К. Сергеев», або «Головний конструктор»?

Радянські люди теж не знали й не могли дізнатися. Це — псевдоніми Сергія Корольова, головного конструктора ракетно-космічних систем у СРСР, уродженця України, якого приховувала радянська влада. Видатний науковець пережив обмеження, тортури та абсолютну ізоляцію.

Уявіть собі: Корольов у 17 років самостійно сконструював планер (безмоторний літак). Проєкт цього планера, створеного підлітком, пізніше справді взяли в розробку за вказівкою Товариства авіації України.

Сергій Корольов був українським генієм, якого приховувала радянська влада. Людиною, яка вигадала абсолютно прогресивні та революційні для людства винаходи: створила перший штучний супутник Землі, організувала перший політ у космос і перший вихід людини у відкритий космос.

Створення першого штучного супутника Землі сьогодні дає нам можливість користуватися системою GPS, дивитися погоду на завтра та підтримувати зв'язок з близькими. За цей винахід Корольова хотіли нагородити Нобелівською премією, але радянське керівництво сказало, що «у нас творцем нової техніки є весь радянський народ». Так Корольов знову залишився в тіні.

Попри це, про існування Корольова та його геніальність говорить Ілон Маск. Єдине але — він не вважає Корольова українцем. Адже Росія зробила все можливе, щоб так було. На 114-ту річницю від дня народження Корольова Роскосмос запостив твіт з привітанням. На нього відреагував Ілон Маск, написавши російською: «Он был великолепен».

Сьогодні світова спільнота переважно сприймає Корольова як радянського вченого або росіянина. Насправді він був родом із Житомирщини й сам вважав та ідентифікував себе українцем.

Про те, що Корольов любить Україну і вважає себе її сином, чудово знали його колеги та друзі. Під час виходу космонавта Олексія Леонова у відкритий космос той заспівав Корольову його улюблену пісню — «Дивлюся на небо та думку гадаю».

Донька Корольова згадувала, що батько часто наспівував удома й інші українські пісні. У паспорті Корольова було написано, що він — українець, і те саме він написав у заяві на вступ у Київську політехніку.

Несподівано, у 1938 році, Корольова було заарештовано за начебто підривною діяльністю і передачу технологій ворогам СРСР. Обвинувачення не мало доказів. У полоні НКВС Корольов зазнав жахливих тілесних тортур, у результаті яких йому зламали щелепу. Пізніше його відправили в заслання на Мальдяк, що в Сибіру. Корольов ніколи так і не зміг повністю відкрити щелепу, адже вона неправильно зрослася в умовах табору.

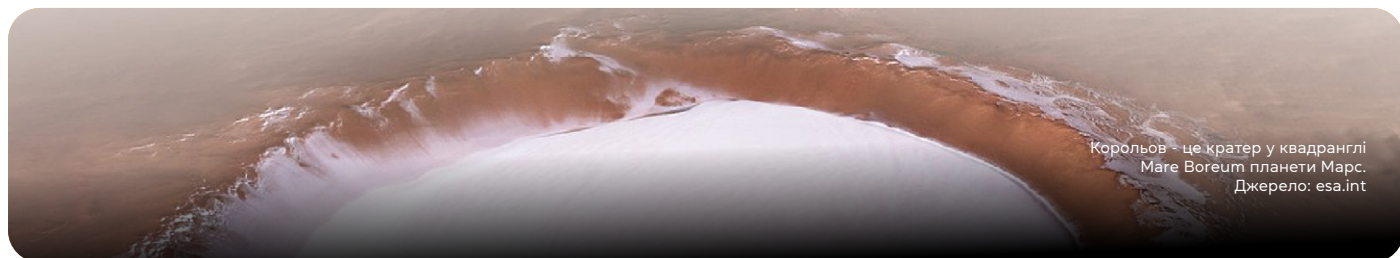
А тепер Росія його називає «легендою».

Навіть в умовах заслання Корольов продовжував працювати над розробками. Так,

у спецв'язниці НКВС, куди його перевели пізніше, він створив кілька моделей бомбардувальників, що активно виробляли в СРСР. Корольов пробув у в'язницях шість років. Через тривале заслання він заробив серйозні хвороби й старість провів у постійному намаганні повернути здоров'я.

Під час хірургічної операції з видалення поліпів Корольову не змогли вчасно ввести наркоз через дихальну трубку. Через зламану щелепу серце генія зупинилося. Навіть в офіційному повідомленні про смерть його все одно назвали «Головним конструктором» і не розкрили імені.

Сьогодні на честь Корольова названий кратер на Марсі, хоч його ім'я Радянський Союз приховував, і врешті його нечесно присвоїли собі росіяни.

Корольов - це кратер у квадранті
Mare Boreum планети Марс.
Джерело: esa.int

Історія Корольова — черговий приклад радянської та російської брехні. Але правда завжди перемагає, і тому сьогодні Сергій Павлович Корольов всесвітньо визнаний геній. Ми повинні говорити про нього на весь світ, популяризувати його на міжнародній арені, пишатися й повертати своїх українських геніїв у спадщину України.

Варвара й Богдан Ханенки

(Загадкова сім'я київських
колекціонерів)

Ілюстрація: Фільтр

Пристрасні колекціонери та загадкові українці. Справжні Ханенки, історія яких варта вивчення.

Їм вдалося зібрати в Києві найбільшу колекцію мистецьких творів з усього світу.

Пам'ятки з Європи, Японії, Китаю, Єгипту, країн Сходу та різних куточків України були зібрані в Києві. Ханенки обладнали свій маєток під музей. Але особливу увагу сім'я приділяла дослідженням історичних артефактів на території України. Саме їхня діяльність допомогла у відновленні та збереженні нашої спадщини.

Варвара та Богдан були однією з тих пар, які мають схожі погляди на життя й безмежно кохають одне одного. Колекціонування й любов до нього стало справою, без якої подружжя не уявляло свого життя. Перші картини вони купили вже під час весільної подорожі Італією. Ханенки мріяли: увесь спадок належатиме Києву — таке було бажання Богдана, а Варвара його підтримала.

Богдан і Варвара зробили великий вклад у культурний розвиток нашої країни.

Вони володіли не лише колекцією з усього світу, а й дбали про історію власної країни. Археологічні розкопки на території України давали їм можливість віднайти стародавні коштовності. Одним з таких скарбів була перська чаша.

Перська чаша — найбільша цінність у колекції Ханенків. Унікальну коштовність знайшли на Волині, але згодом вивезли до Польщі. Загадковим чином Богдану вдалося віднайти й повернути її в Україну. Совіти шляхом обману вивезли чашу на виставку в Ермітаж. Відтоді в Україну вона не поверталася... А в 1987 році біля фото чаші, яка є власністю України, з'явився напис: «Це чаша Ханенків, надіслана на честь 175-річчя Ермітажу в дар відділу Сходу». Уявляєте рівень нахабства та цинізму?

Після смерті чоловіка в 1917 році перед Варварою постав вибір: емігрувати та вивезти колекцію в Німеччину або ж залишитися в Києві. 65-річна жінка вирішила залишитися вдома разом з усім спільним спадком, який вони зібрали протягом життя з коханим.

Уже через два роки радянська влада націоналізувала музей. Для Варвари це означало, що умови її проживання зміняться кардинально. Шикарний маєток Ханенків завжди був відкритий для киян і дослідників, але він не був публічним місцем.

Коли музей офіційно став державним, Варварі, господарці дому, було відведено лише дві кімнати, вона більше не могла вільно користуватися залами другого поверху, серед яких була їдальня. Совіти навіть зняли табличку з ініціалами Ханенків, яка вітала гостей на вході.

Музей пережив Другу світову війну, проте зазнав величезних втрат. Було знищено або вивезено приблизно 25 тисяч цінних експонатів. Усупереч останній волі засновників зберегти колекцію радянська влада, звісно, не дотримала слова. Експонати за безцінь продавали за кордон, щоб закупити військове обладнання та техніку; чимало картин вивезли до різних музеїв Росії. Руки до вивезення колекції під час окупації Києва доклали й німці.

Історія повторюється, чи не так?

Викрадення скіфського золота з Мелітопольського музею російськими військами у квітні 2022 року, пограбування Херсонського краєзнавчого музею окупантами перед утечею з міста — російська влада й досі розкрадає наші культурні артефакти.

Наприкінці минулого століття музей відреставрували, а до назви повернули ім'я засновників.

10 жовтня 2022 року неподалік музею впала російська ракета. На щастя, будівля вціліла. Колекція Ханенків для українців та світу дуже цінна, тому працівники музею оберігають, дбають та охороняють експонати. Від початку повномасштабної війни всі артефакти захищені. Ми віримо, що зовсім скоро гості музею зможуть знову насолоджуватися експонатами, які все своє життя колекціонувало подружжя Ханенків. Колекціонувало, щоб ми могли їх побачити.

Матеріал написано на основі відео «Суспільного» та інтерв'ю «Радіо Свобода», а також подкасту «Культурний трибунал: Справа № 4. Чаша Ханенків».

Фото перської чаші з колекції Ханенків.
Джерело: Музей Ханенків

Садиба Ханенків, фото 1890 року.
Фото з відкритих джерел.

Микола Леонтович

(Правда про вбивство легендарного композитора)

У 1919 році наш український «Щедрик» уже лунав у багатьох концертних залах Європи.

Ця мелодія об'єднала світ і подарувала відчуття легкого хвилювання перед дивом Різдва. Її композитор міг би створити ще десятки неймовірних мелодій, але радянська влада вирішила інакше.

Цей матеріал про жорстоке вбивство автора «Щедрика», легендарного композитора Миколи Леонтовича. З ним поквиталися, коли в сусідній кімнаті були донька та його батько.

Десятиліттями радянська влада замовчувала факти вбивства композитора, і лише після здобуття Україною незалежності вдалося отримати доступ до архівів і зрозуміти деталі цього вбивства.

Українська Республіканська Капела Кошиця на гастроліях у Празі, 1919 рік.
Джерело: Суспільне культура

5 жовтня 1922 року. Нью-Йорк. Відома концертна зала «Карнегі-хол». Красиві люди сидять у розкішному, обшитому червоним оксамитом приміщенні. Починає лунати мелодія у виконанні відомого українського хору Олександра Кошиця. Мелодія, яку раніше ніхто з присутніх не чув.

Люди обертаються. Дивляться одне на одного. Усім, навіть тим, хто не розбирається в музиці, стає зрозуміло, що ця мелодія стане вічною.

Проте автора цієї музики поряд не було. Він ніколи не дізнається про те, як його пісня сколихнула серця людей у залі «Карнегі-хол». Адже він на момент виходу хору на легендарну сцену вже дев'ять місяців лежав у могилі.

Що сталося з автором легендарного «Щедрика» Миколою Леонтовичем?

22 січня 1921 року Микола Леонтович їде до свого батька-священника Дмитра в гості в село на Вінниччині. Там його вже чекає донька Галина та рідна сестра Вікторія. Родина гарно проводить разом зимовий вечір.

Близько шостої вечора їх перервав стукіт у двері. У хату попросилися переночувати двоє невідомих чоловіків.

Очевидно, було холодно, і сім'я вирішує дозволити залишитися на ніч незнайомцям.

Раптово між незнайомцем, що назвався Грищенком, і Леонтовичем зав'язалася політична дискусія.

Композитор скаржився незнайомцю на те, що людям стало важче. Це дуже злило співрозмовника. Він казав, що всіх цих людей, яким важко, «потрібно поставити до стінки».

І тут родина зрозуміла, що перед ними не простий незнайомиць, а чекіст. Грищенко не заперечував своєї приналежності до ВНК (Всеросійської надзвичайної комісії з боротьби з контрреволюцією). Навіть більше, розмахував документом про приналежність до «органів» перед Леонтовичем і його батьком.

Вочевидь, не дійшовши консенсусу, вони полягали спати.

О 07:30 ранку батько Леонтовича прокинувся від пострілу.

Зайшовши в кімнату, він побачив сина, який стікав кров'ю. Над ним зі зброєю в руках стояв той самий Грищенко, він викидав використану гільзу.

«Який з нього комуніст?!» — кричав убивця, указуючи на Леонтовича.

Сестрі, батькові та доньці чекіст зв'язав руки. Перед тим, як покинути будинок, убивця його обікрав. Він забрав гроші, годинник Леонтовича, навіть напівкожушок батька та взуття.

На крик батька композитора позбігалися односельці. Вони розв'язали руки господарям будинку, а на рану Леонтовича наклали пов'язку.

Композитор ще встиг промовити: «Тату, я помираю». Коли до них приїхав лікар, Леонтович уже був мертвим. Він помер на руках свого батька та на очах рідної доньки.

Миколі Леонтовичу було всього 43 роки, коли його життя обірвала радянська влада. Він — не єдиний український митець, якого вбили більшовики.

Звісно, радянська влада десятиліттями замовчувала це вбивство, публікувала факти, які суперечили один одному. Комуністи поширювали пропаганду про те, що Леонтовича вбив не чекіст, а переодягнений «петлюрівець».

І лише в часи незалежної України стало відомо: Леонтовича жорстоко вбив працівник радянської спецслужби.

Пізніше односельці батька розповідали, що бачили Грищенка в Марківці за тиждень до вбивства. Він вивчав будинок священника, де сталося вбивство.

Незадовго до смерті Леонтович розповідав, що під час одного з концертів хтось нишпорив у його портфелі.

Симону Петлюрі, видатному креативному політику та військовому діячу, вдалося розповісти про Україну за допомогою музики.

Це була його ідея відправити хор Олександра Кошиця на гастролі світом. Починаючи з 1919 року, хор об'їздив десятки міст Європи та виступив в Америці.

Завдяки культурній дипломатії Петлюра зміг показати відмінність української культури від російської.

«Щедрик» тоді всім дуже сподобався, він став своєрідною зброєю України проти радянського поневолення.

Відповідно в розумінні катів автор легендарної музики Микола Леонтович ніс загрозу для системи. Тому радянська влада вирішила прибрати і його.

Матеріал підготовлено на основі матеріалів Українського інституту національної пам'яті та «Суспільне Медіа».

Ілля Ріпін

(Художник,
якого вкрала Росія)

Радянська влада намагалася присвоїти собі більшість українських митців. Серед них — Ілля Ріпін.

Художник був родом з Харківщини, любив Україну, зображував її на своїх полотнах. Його стиль у цілому світі вважають шедевральною. Одразу було зрозуміло, що цей художник увійде в історію. Проте чия?

Радянська та російська пропаганда зробили та й досі роблять усе, щоб художник не асоціювався з Україною. Вони попрацювали так ефективно, що у світі Ріпина вважають російським митцем.

Ілля Ріпін був родом із Чугуєва Харківської області, називав себе «працелюбною посередністю». Але його творчість свідчить про те, що насправді він був геніальним.

Талант до малювання пробудився ще в ранньому дитинстві — Ріпін почав малювати коней, якими торгував його батько.

Сім'я художника, до речі, була досить заможною. Але із часом родина опинилася на межі банкрутства, тому Іллі потрібно було шукати шляхи заробітку.

Тож у дев'ять років він вирішує вступати в Академію мистецтв у Петербурзі. Попри це, Ріпін усе життя підтримував тісні зв'язки з Україною.

Він щиро захоплювався українськими звичаями, людьми та природою. Це можна побачити в його творчості — більшість творів на українську тематику. На своїх полотнах Ріпін любив зображувати козаків, українську природу та жінок.

«Тільки українки та парижанки вміють одягатися зі смаком! ...А які дукати, моністи, головні убори, квіти! А які обличчя!» — писав Ріпін.

Сам художник підписував себе як Рѣпинъ. А за нормами тодішнього українського правопису друга літера читається як «і», тобто Ріпін. Художник — нащадок козацького роду на прізвисько Ріпа. Тому й Ріпа — Ріпін. Власне, це й пояснює любов художника до козацької тематики.

Ба більше, він листувався зі своїми друзями українською мовою. Про це свідчать справжні листи художника до його земляка та історика Дмитра Яворницького, а також до журналіста Володимира Гітлярівського.

Найвідомішою картиною Ріпина, на якій зображені козаки, стала «Запорожці пишуть листа турецькому султану». Він вважав її своїм найкращим полотном.

Ця картина стала своєрідним спротивом художника діяльності царської влади щодо України.

Проте насправді запорожці Ріпина пишуть лист аж ніяк не султану. Адресатом був Олександр II, який цього року видав відомий Емський указ про тотальну заборону всього українського.

На картині зображено багато прихованих символів. Наприклад, на задньому плані можна побачити два згорнуті прапори — синьо-жовтий і червоно-чорний. А також домру — музичний інструмент запорожців, яку тримає на колінах один з козаків.

«Картина-лист» усе ж потрапила до свого адресата. Її придбав син імператора — Олександр III. Він купив полотно за шалені на той час 35 тисяч рублів. А все завдяки генералу Драгомирову, який позував Ріпину для образу Сірка. Він багато розповідав Олександр III про Ріпина та його полотно.

Запорожці пишуть листа турецькому султану. Автор Ілля Ріпін. 1880-1891. Джерело: Український інтерес

Полотно залишалося в царських зібраннях до 1917 року, а згодом знаменитих «Запорожців» віддали в музей у Петербурзі.

Віriamo, що і ця картина повернеться в Україну — на батьківщину знаменитого художника.

Художник помер у 1930 році у своїй садибі «Пенати» в місті Куоккала. Після розпаду Російської імперії у 1917 році воно стало територією Фінляндії. Пізніше — знову російським.

Назву Куоккала місто мало до 1948 року, у 1948 його перейменували в Репіно.

Багато дослідників життя Ріпина говорять про те, що художник хотів повернутися в Україну, проте шлях туди для нього був закритий більшовиками. А в Росію Ріпин не хотів повертатися принципово, хоча радянська влада дуже цього бажала.

«Поки при владі більшовики, не хочу мати щось спільне з Росією», — писав він у приватних листах друзям.

Художник заповідав поховати себе в рідному Чугуєві. Але оскільки це було неможливо, дружина поховала його біля пагорба, який Ріпин називав Чугуєвою гіркою. На честь міста, де він народився.

Леся Українка

(Про «братні народи», фемінізм і дружбу з Франком)

Коли ми згадуємо Лесю Українку, то перші асоціації — хвороба та страждання, нерозділене кохання. Ми вирішили зробити підбірку фактів, які відкриють Лесю з іншої сторони.

Унікально розумною, незвично вільною жінкою, яка знала десятки мов, захищала права жінок, мала чітку антиросійську позицію, стильно одягалася і завжди залишалася мужньою. Навіть попри страшні фізичні болі, ніколи не скаржилася на долю.

Леся, без перебільшення, була унікальною.

Радянська пропаганда намагалася створити зовсім інший образ письменниці, деякі її твори забороняли, а особисті листи цензурували. І навіть у шкільних підручниках мало акцентували на тому, якою була насправді Леся.

Леся Українка була однією з найбільш освічених людей свого часу. Лише прочитайте перший вірш, який вона написала в дев'ять років, коли рідну тітку Олену Косач арештували й заслали в Сибір.

Ні долі, ні волі у мене нема,

Зосталася тільки надія одна:

Надія вернутись ще раз на Вкраїну,

Поглянути ще раз на рідну країну,

Поглянути ще раз на синій Дніпро, —

Там жити чи вмерти, мені все одно...

Леся Українка мала чітку антиросійську позицію, а самих росіян називала «кацапами». «Вона була свідомо культурної вищості України щодо Росії», — пояснює літературознавиця Віра Агеєва.

Ніякі ми не браття, просто сусіди. Про це Леся Українка говорила ще в 1903 році. З листа Михайлу Кривнюку: «Пора стати на точку, що «братні народи» — просто сусіди, зв'язані, правда, одним ярмом, але в ґрунті речі зовсім не мають ідентичних інтересів, і через те їм краще виступати хоч поруч, але кожному на свою руку, не мішуючись у сусідську «внутрішню політику».

Леся навіть хотіла зректися російського громадянства: «Готова б хоч в абіссінське горожанство перейти, аби не бути російською підданою, бо підданства того зовсім не вважаю ні за яку національну ознаку (скоріше за національне нещастя)».

Звісно, цю неприязнь до всього російського в радянські часи замовчували, її листи цензурували, а деякі твори забороняли. Радянська влада намагалася створити інфантильний образ Лесі, саме тому використовувала лише її дитячі та підліткові фото.

Ілюстрація: Фільтр

Драму «Бояриня», де Леся описала справжні відносини між українцями та росіянами після Переяславської ради, у Союзі просто заборонили.

Леся і стиль — це окрема тема. Вона не слідувала модним трендам, а створювала власні. Тодішній модний одяг вона вдало комбінувала з українським традиційним. У її часи носити українську вишиту сорочку було моветоном, це ж «одяг села». Леся, яка походила з дворянської родини, залюбки її одягала і зробила модною. Це ж стосується носіння українських прикрас, вона надзвичайно вдало вміла їх комбінувати. До речі, друг Українки — Франко також популяризував вишиту сорочку, він був першим, хто одягнув її під піджак.

Леся і Франко. Це саме ті двоє друзів, які постійно про щось сперечаються, але щиро захоплюються одне одним. Назвавши подругу «єдиним мужчиною в нашому письменстві», Франко мав на увазі, що

Українка була надзвичайно мужньою, вольовою та духом сильною жінкою. Коли Франко приїжджав у гості до України, вони ходили разом ловити рибу.

Леся Українка любила проводити час з друзями, у спільноті українських інтелігентів. Разом з ними письменниця могла випити бокал пива, звісно, у розумних межах. Його вона справді любила.

Матеріал створений на основі відео з YouTube-каналів «Історія без міфів», «Шалені авторки», а також інтерв'ю «Громадського» з літературознавицею, дослідницею творчості Лесі Українки Вірою Агеєвою.

Соломія Крушельницька

(Українська оперна співачка,
яка підкорила світову сцену)

Вона була шляхетна та неперевершено талановита артистка. Наша Соломія Крушельницька, без перебільшень, свого часу мала всесвітню славу.

Співачка виконувала пісні вісьмома мовами в різних куточках світу, але особисті концерти закінчувала завжди українськими народними піснями.

Соломія Крушельницька зі своїм унікальним голосом — лірико-драматичним сопрано — підкорила світову сцену. Її засипали квітами та аплодисментами в Італії, Іспанії, Франції, Португалії, Польщі, Австрії, Єгипті, Аргентині, Чилі та інших країнах. Її любили та поважали, а прихильники задаровували перлами та діамантами.

Дитинство та освіта

Соломія народилася 1872 року в сім'ї греко-католицького священника в селі Білявинці, що на Тернопільщині. Батьки співачки походили з українських шляхетських родів. Вони були дуже освічені, знали багато іноземних мов і також захоплювалися співом.

Ще в ранньому дитинстві Соломія також захотіла співати, тож батьки почали водити доньку на співи в Тернополі. Дівчинці дуже подобалося її хобі, тому коли вона піросла, то вирішила вступити до Львівської консерваторії Галицького музичного товариства, а після закінчення навчання вирушила вдосконалювати свої вміння до Італії.

Заручини

Справжній тріумф Соломії приніс виступ у Львові у 1894 році. Відтоді співачка почала стрімко здобувати популярність, виступаючи на різних світових сценах.

До речі, цього успіху Соломія могла б і не досягти, якби не розірвала стосунки з нареченим. У 1890 році, у 18-річному віці, вона заручилася із семінаристом Зеноном Гутковським. Той поставив їй умову: або сім'я, або сцена.

«Як вийдеш заміж, станеш господинею, тоді не буде часу співати», — казав Зенон. Для Соломії це був справжній шок. Проте вона надто сильно любила сцену та музику, тож попросила батька розірвати заручини.

Радянська влада

Після смерті батька Соломія купила для рідних триповерховий будинок у Львові. Там родина жила протягом 30 років, а в 1939 році радянська влада його націоналізувала.

Сім'ї залишили для життя лише одну квартиру. Після смерті наймолодшої сестри

Виступи в царській Росії

Вона виконала для них пісні різними мовами, а наприкінці заспівала декілька українських народних пісень. Коли цар запитав, якою мовою вона співає і про що, Соломія французькою пояснила йому, що виконує пісні своєю рідною українською мовою.

Смерть батька

До речі, батько для Соломії був одним з найбільших авторитетів і найкращих друзів, вона вважала його безмежно близьким і дорогим.

Його смерть у 1902 році сильно похитнула Соломію. На пам'ять про батька Соломія замовила у Флоренції для рідного села пам'ятник, у якому багато хто впізнає Соломію. На ньому викарбувані слова: «Найлучшому мужови, найлучшому батькови. Честь его розумови, его серцю».

Сімейне фото родини Крушельницьких. Священик Амвросій Крушельницький з дружиною Теодорою (сидять у центрі) та дітьми. За спиною в них стоять Володимир і Соломія. Сидять, зліва направо: Олена з донькою, Марія, Емілія, Анна. Кінець 1890-х. Джерело: Фотографії Старого Львова

Анни з будинку зробили типові комунальні квартири. А в 1989 році там відкрили музей життя Соломії Крушельницької. Нині вулиця, на якій він розташований, названа на честь співачки.

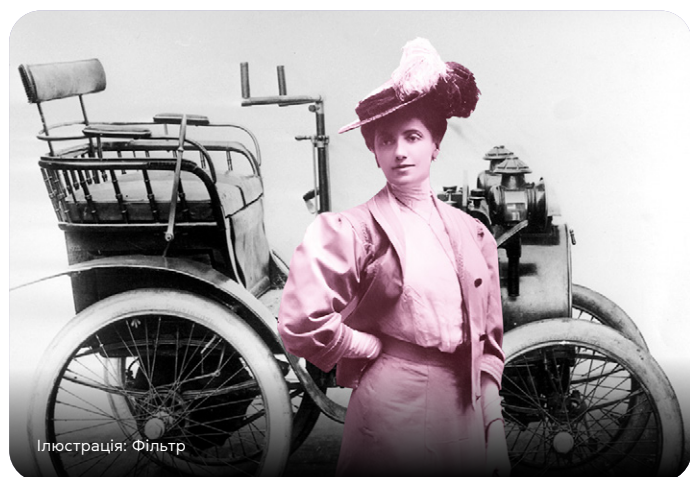
За часів царської Росії Соломія Крушельницька давала концерти для родини російського імператора Миколи II.

Крушельницька була патріотичною, завжди наголошувала, що вона українка. І особисті концерти завжди закінчувала українськими народними піснями.

Хобі

Соломія Крушельницька була абсолютно вільною та відкритою людиною. Її вважають першою україankoю, яка публічно водила авто.

А ще в неї було багато хобі, окрім співу. Жінка любила подорожувати, фотографувати, грати в теніс і дуже уважно стежила за харчуванням.

Ілюстрація: Фільтр

Відпочинок у Карпатах

Живучи за кордоном, Соломія щороку влітку або ж на початку осені приїжджала в Україну. Тут вона разом із сім'єю їздила на відпочинок у Карпати. Вона дуже любила українські гори, тому саме там співачка придбала собі літній будиночок.

«Перебуваючи тут, вона завжди дотримувалася режиму дня, що включав ранкову гімнастику, купіль, їду в точно визначений час, прогулянки, з яких обов'язковою була післяобідня. Вечорами вона любила грати з рідними в бридж, що робила завжди з веселим настроєм, розповідаючи гумористичні приповідки, або ж підспівуючи якусь пісню в залежності від ситуації, що склалася», — згадує племінниця Марія Вачкова.

Кохання

У 38 років Соломія одружилася з коханим усього свого життя — 42-річним італійцем, адвокатом і ексмером італійського міста Чезаре Річчоні. Він також походив з аристократичного роду, був інтелігентним та освіченим. Подружжя зіграло весілля в Буенос-Айресі, під час гастролей Соломії в Аргентині. Вони прожили разом 26 років, у 1936 році чоловік помер. До речі, Аргентину Крушельницька називала своєю третьою Батьківщиною, після України та Італії.

Легенда української опери Соломія Крушельницька померла у 1952 році. Співачка похована у Львові на Личаківському цвинтарі поруч з могилою Івана Франка.

Соломія Крушельницька та Чезаре Річчоні.
Джерело: Фотографії Старого Львова

Джерела: Локальна історія, Радіо Свобода, VOGUE Ukraine.

Марія Заньковецька

(Цікаві факти із життя королеви українського театру)

Марія Заньковецька — одна з найвідоміших акторок українського театру. Акторка, чиім іменем нині названі театри та вулиці, якій присвячені п'єси та пам'ятні монети, чиї пам'ятники стоять у різних містах нашої країни. Ділимося декількома цікавими фактами із життя Марії Заньковецької.

Ілюстрація: Фільтр

Заручини зі сценою

Після однієї з репетицій Марко Кропивницький, засновник театру корифеїв, заплакав, настільки був вражений виступом Марії Заньковецької. Він зняв бірюзовий перстень і вдягнув їй на палець: «Заручаю тебе, Марусю, зі сценою, тепер мені є, для кого писати драми».

Відмова російському імператору

Російський імператор Олександр III був вражений виступом Марії Заньковецької в Петербурзі (у складі театру корифеїв). Він обіцяв українській акторці неймовірні статки та умови праці. Але вона відмовилася: «Я занадто люблю її, мою Україну, і її театр, аби прийняти вашу пропозицію».

Як акторка входила в роль

Марія Заньковецька зіграла понад 30 ролей. Серед них — роль Олени з п'єси Кропивницького «Глитай, або ж Павук». Героїня, яку Марія мала зіграти, була доведена до божевілля.

Аби реалістично відтворити образ своєї героїні — Олени, актриса їздила в психлікарню, де вивчала вплив психічних розладів на жести, міміку та поведінку людини. Кажуть, що після вистави Марія була така виснажена, що захворіла на два тижні.

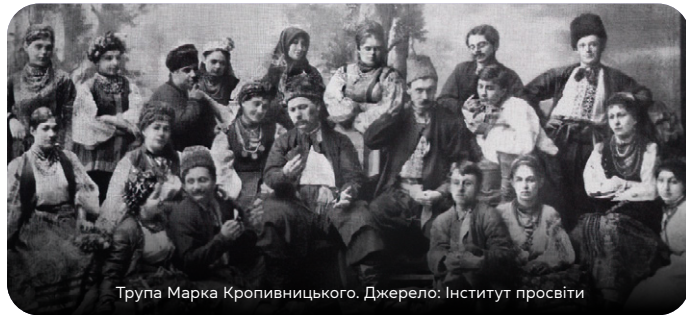

Ілюстрація: Фільтр

Усе для театру

У 1912 році український режисер Гнат Юра не міг знайти фінансування для організації гастролей Гуцульського народного театру. Тоді Марія Заньковецька позичила йому всі свої коштовності, щоб він міг віддати їх під заставу та отримати кредит.

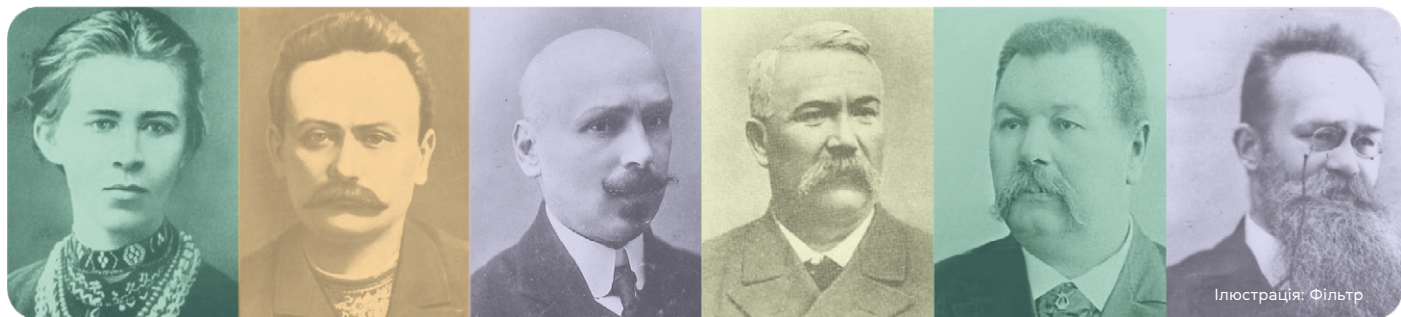

Рідне село

Справжнє прізвище Марії — Адамовська. Сценічний псевдонім Заньковецька вона взяла на честь села Заньки Чернігівської області, звідки акторка родом.

Оточення

Друзями Марії Заньковецької була тогочасна українська інтелігенція: Леся Українка, Іван Франко, Михайло Коцюбинський, Іван Карпенко-Карий, Михайло Кропивницький, Михайло Грушевський та інші.

Кохання

Першим і єдиним офіційним чоловіком Заньковецької був офіцер Олексій Хлистов. Він забороняв дружині виступати на сцені, вважав це жіночою примхою, а не серйозною професією. Однак його все-таки зміг вмовити колега по сцені дружини Микола Садовський. Пізніше він став коханням і цивільним чоловіком Марії Заньковецької.

Стосунки Марії із Садовським називають шаленим коханням, але в них також були зради та сльози. Пізніше Садовський одружився з іншою жінкою, яка народила йому двох дітей. Перед смертю Садовського Марія визнала, що досі кохає його, але не може пробачити.

Джерело: УІНП

Маловідомі історичні події

У цьому розділі ми розповідаємо про важливі сторінки історії, про які можуть знати не всі. Деякі факти десятками й сотнями років ретельно приховував і переписував наш північний сусід, намагаючись перекреслити нашу тисячолітню історію державотворення, яка бере корені ще з князівських часів.

Наприклад, пишемо про українок, які правили Європою, ділимося списком з дев'яти битв, у яких Україна втерла носа Росії, пояснюємо походження гасла «Слава Україні!», розказуємо, як за один день радянська влада депортувала 78 тисяч українців, і про інші події.

Ілюстрація: Фільтр

Ніч страчених поетів

(Як Сталін убив ціле покоління єврейських письменників)

Радянський диктатор Йосип Сталін «славився» своєю нетерпимістю та ненавистю до євреїв. Він провадив політику жорсткого антисемітизму й знищував не лише представників української інтелігенції, а і єврейської.

12 серпня 1952 року він убив ціле покоління єврейських письменників. Буквально знищив цвіт єврейського письменства.

Під час Голокосту* загинуло 900 тисяч українських євреїв, але саме 12 серпня 1952 року вбили ціле покоління єврейських письменників.

У цю ніч, яку пізніше назвали «ніччю страчених поетів», за наказом Сталіна було розстріляно 13 представників єврейської інтелігенції, серед яких були чотири визначні поети — Фефер, Лев Квітко Перец Маркиш, Давид Гофштейн і Давид Бергельсон. В Ізраїлі цей день досі вважається «чорним днем календаря».

«Ми втратили першокласних майстрів. Тогочасний Радянський Союз зі столицею в Москві на зламі 1940–50 років був одним з найбільших центрів створення літератури на їдиші, який можна було порівняти з Варшавою чи Нью-Йорком. А сталінські антисемітські репресії знищили і те, що залишалося від літератури на їдиші в Східній Європі після Другої світової війни», — розповідає про цей злочин чеський дослідник Петр Ян Вінш.

Засуджених обвинуватили в контрреволюції, націоналізмі та шпигунстві на ко-

ристь США. Їх судили в справі Єврейського антифашистського комітету, створеного при Радянському інформбюро в 1942 році.

Це був так званий представницький орган радянських євреїв. Під час Другої світової війни його обов'язками було налагодження зв'язків з єврейськими громадами за кордоном, створення позитивного образу Радянського Союзу, а також фандрайзинг.

Сталін був нічим не кращим за Гітлера. Він теж славився своєю ненавистю до євреїв. Тож після завершення Другої світової війни у 1948 році наказав негайно розпустити Єврейський антифашистський комітет як «центр антирадянської пропаганди».

У країні прокотилася страшна хвиля антисемітизму*. Того ж року було вбито Соломона Міхоелса, голову комітету. Його вбили, а потім розчавили тіло вантажівкою, щоб імітувати аварію — нещасний випадок.

Почалися масові арешти та репресії радянських євреїв. Влада закрила єврейські театри, спілки єврейських письменників, Кабінет єврейської літератури, мови і фольклору.

Цькування євреїв припинилося лише після смерті Сталіна 5 березня 1953 року.

Коли у 1954–1955 роках почали переглядати справи Єврейського антифашистського комітету, то виявили, що вони були надумані та сфабриковані. Розстріляні представники єврейської інтелігенції, серед яких були визначні поети, були ні в чому не винні.

* Форма національної та релігійної нетерпимості в ставленні до євреїв.

Джерела: Історична правда, Цей день в історії, Радіо Свобода

Операція «Захід»

(Як СРСР примусово депортував 78 тисяч українців за день)

Заслання

21 жовтня 1947 року о другій годині ночі та о шостій ранку в оселі, де мешкали сім'ї українських повстанців, а також їхні близькі родичі, ввірвалися радянські співробітники Міністерства державної безпеки, Міністерства внутрішніх справ і військово-вослужбовці.

Вони наказали ще сонним людям терміново збиратися — на українців чекало заслання та каторжні роботи.

Наймасовіша депортація

22 листопада 1955 року Військова колегія Верховного Суду СРСР скасувала вирок щодо членів комітету. Але їхні життя це не повернуло. Суди просто видали родичам розстріляних фальшиві довідки про смерть «при відбутті покарання».

Радянська влада неодноразово використовувала депортацію як метод боротьби з народом. Особливо з тими, хто виступав проти і кого вона вбачала загрозою для свого існування.

21 жовтня 1947 року — день, коли сталася наймасовіша депортація на заході України. Понад 78 тисяч українських повстанців, їхніх сімей і близьких родичів були заслані на каторжні роботи до Сибіру.

Фото Операція «Захід».
Джерело: KURS.IF.UA

Це стало наймасовішою депортацією населення із заходу України в історії. За один день, 21 жовтня, радянська влада заслала до Сибіру та Казахстану понад 78 тисяч осіб. Операція проводилася у Львівській, Станіславській (нині Івано-Франківська), Тернопільській і Рівненській областях.

Майже 27 тисяч українських сімей, яких обвинувачували в участі в українському визвольному русі або в допомозі йому, опинилися або в Карлазі (найбільшому виправно-трудовому таборі СРСР), або на підприємствах вугільної промисловості.

Кого виселяли?

У списках людей, яких мали депортувати з кожної оселі, не були вказані імена та прізвища, а лише кількість осіб, яких потрібно було виселити. Тобто військові обирали, кого депортувати, суб'єктивно, не розбираючись у тому, чи причетна ця людина до українського визвольного руху.

Навіщо?

Метою цієї масової депортації була нейтралізація діяльності українського підпілля, яке виступало проти радянської влади. Для здійснення цієї операції залучили 30 тисяч солдатів і майже 16 тисяч керівного складу силових відомств.

Як готувалася операція «Захід»?

Підготовка операції була максимально секретною, вона тривала два місяці. На місцях представники радянської влади дізналися про неї лише за кілька днів до її початку, а деякі виконавці вже під час самої операції.

До речі, їм напередодні проводили лекції, де розповідали про «ворожу сутність українських націоналістів», таким чином налаштовували проти народу, виправдовували необхідність депортації.

Дорога на заслання

Декому з депортованих українців вдалося уникнути заслання — 875 людей намагалися втекти з ешелонів, 515 схопили.

Умови, у яких їхали виселені українці, були жахливими. Згідно з документами, у кожному вагоні мало перебувати 35–40 людей, але насправді їх було по 70 осіб у кожному. Сотні людей померли лише в дорозі.

Джерело: Історична хроніка

Умови переїзду

«Щодо умов переїзду, то вони були кращими, ніж у 1939–1941 роках. У товарняках з'явилися двоповерхові ліжка-нари. Однак люди знемагали від задухи й тисняви, тоді як на стінах вагона іній виступав... Годували їх таранькою, від якої постійно хотілося пити, і напували окропом. А кожні кілька днів засланців з різних вагонів між собою перемішували, щоб запобігти бунтам», — розповідає історик Ігор Дерев'яний.

Результат депортації

Дереворит «Депортація на Сибір». Автор Ніл Хасевич.
Джерело: Галузевий державний архів СБУ

Радянська влада прозвітувала про успішне виконання операції «Захід»: «ЦК КП(б) У відзначає, що в результаті заходів, проведених органами МГБ УССР і Обкомами КП(б)У західних областей УССР, українсько-німецькі націоналісти й озброєні бандитські групи розгромлені й дезорганізовані».

Але це не зупинило українських повстанців — вони продовжили боротьбу.

Після масової депортації український визвольний рух не припинився.

Більшість депортованих людей змогли повернутися в Україну лише після смерті Сталіна. Якщо вижили.

Якщо ви хочете дізнатися більше про цю страшну подію в історії українського народу, радимо подивитися документальний фільм «Три Івани. Історії українців у Казахстані». Герої фільму розповідають власні історії депортації.

Джерело: Історична правда, Суспільне, ББС

Як сестра, доньки, внучки та правнучки Ярослава Мудрого правили Європою

(Про освічених і яскравих князівен, які стали королевами)

Фреска "Княжий портрет", XI ст., Софійський музей
Доньки Ярослава Мудрого. Джерело: Google Arts & Culture

Ярослава Мудрого вважають тестем Європи не дарма: його діти, сестра, онуки та правнуки правили європейськими державами. У той час такі династичні шлюби були інструментом зміцнення відносин між державами.

Єлизавета Ярославна, або Єлісіф, Олісава (близько 1025 — після 1067), королева Норвегії та Данії

Серце найстаршої доньки Ярослава Мудрого Олісави довгий час намагався завоювати норвезький принц Гаральд III Суворий. Він присвячував їй поеми, які згодом увійшли в норвезькі саги*. До речі, у Норвегії її ім'я Олісава змінили на Єлизавету — і називати дітей її іменем

звичайним селянам забороняли, це ім'я було лише для знаті.

Гаральд, перший чоловік Олісави, загинув у бою. Жінка вийшла заміж удруге — за короля Данії Свена II. Тож устигла побути королевою одразу двох держав.

* Давньоскандинавське слово «сага» означає «оповідь», «розповідь» або «історія»

Анна Ярославна, або Анна Київська, Анна Руська (близько 1032 — близько 1079), королева Франції

Анна Ярославна, наймолодша донька київського князя Ярослава Мудрого та його другої дружини, шведської принцеси Інгігерди, у 1051 році вийшла за французького короля Генріха I. У шлюбі народила наступного короля Франції Філіпа I та принца Гуго I Великого (він був одним з керівників Першого Хрестового походу).

Анна Ярославна була дуже відомою постаттю як на Русі, так і в Європі. Вона займала активну позицію в політичному житті Франції і цим відрізнялася від титулованих французенок, її нащадки пізніше правили в різних країнах Європи, належали до аристократичних родів.

Прокседа Всеволодівна, або Євпраксія, Адельгайда (1071–1109), імператриця Священної Римської імперії

Онука Ярослава Мудрого Прокседа Всеволодівна (прийняла християнське ім'я Євпраксія) була дружиною німецького короля Генріха IV. Але через деякий час вона втекла від чоловіка через жорстоке ставлення. Вона пережила насильство та ув'язнення в замку Верони, звідки ледве вибралася.

Прокседа вирішила свідчити проти чоловіка перед церковними соборами, за що його піддали анафемі та позбавили престолу.

Через переслідування вона втекла назад на Батьківщину і подалася в черниці до Андріївського жіночого монастиря.

Збислава Святополківна, або Збислава Київська (близько 1085 — близько 1113), княгиня Польщі

Правнучка Ярослава Мудрого Збислава Святополківна була дружиною польського князя Болеслава III Кривоустого. «В ім'я інтересів Батьківщини» дозвіл на шлюб їм надав сам архієпископ краківський. І справді, за життя Збислави відносини між Польщею та Галицько-Волинським князівством були дружніми.

Онука Збислави Рихеза Сілезька стала імператрицею всієї Іспанії.

Євпраксія Мстиславна, Добродія, Ірина, Зоя (близько 1108 — 1172), молодша імператриця Візантійської імперії

Праправнучка Ярослава Мудрого в п'ятнадцять років вийшла заміж за візантійського співімператора Олексія Комніна.

Євпраксія була знайома з працями Гіппократа й Авіценни. Ще підлітком вона почала вивчати народну медицину, лікувала хворих і, ймовірно, створила трактат «Алімма» (укр. «Мазі») — один з перших руських творів на медичну тематику. У ньому містилися засоби лікування зубного

болю, правила гігієни для вагітних і породіль, основи правильного харчування та масажу. Переїхавши до Візантії, жінка продовжила займатися медициною.

Свята Маргарита Шотландська (1045–1093), королева Шотландії

Онука Ярослава Мудрого, донька англійського короля та руської князівни, вийшла заміж за шотландського короля Малкольма III.

У Шотландії Маргарита сприяла розвитку освіти та мистецтва, займалася реформами та благодійністю. Вона накривала на стіл для простого народу просто у своєму королівському палаці. За це Папа Інокентій IV додав її до лику святих. У Шотландії досі моляться до неї, там існує післяобідня молитва Маргарет.

Маргарита мала вісім дітей, двоє синів правили Шотландією, донька вийшла заміж за англійського короля Генріха I і стала прабабусею Ричарда Левове Серце.

Макет Києва X—XIII століття
Джерело: st-sophia.org.ua

Зросійщення українських імен

(Як зникли Параски, Христини стали Крістінами, а прізвище Петрів змінилося на Петров)

Пам'ятаєте сатиричну п'єсу українського письменника Миколи Куліша «Мина Мазайло»? Там головний герой малорос так цурається свого українського походження, що вирішує змінити прізвище з українського Мазайло на російське Мазєнін. Вважає, що всі його невдачі саме через прізвище.

Влада Російської імперії, а пізніше радянська, примусово змінювала прізвища українців, поширювала пропаганду про «один народ» (якщо один народ, то й прізвища мають бути однаковими), а також вселяла людям думку, наче бути українцем — соромно. Ця пропаганда була настільки потужною, що, на жаль, у минулому столітті деякі українці свідомо змінювали свої прізвища, бо соромилися українських. Люди, переїхавши із села в місто, автоматично починали розмовляти російською, змінювали прізвища своїх батьків на російський манір.

Росія століттями намагалася русифікувати все українське, наші імена та прізвища не стали винятком.

На зміну українських імен найбільше вплинув указ російського імператора Олександра III «Про заборону вживання в офіційних установах української мови та хрещення українськими іменами», виданий у 1888 році.

Чоловік із дружиною та дочками під хатою.
Перша половина XX століття, Чернігівщина.
Джерело: Ivan Honchar Museum

Відтоді українські імена почали записувати на російський манір: Дмитрій замість Дмитро, Міхаїл замість Михайло, Анна замість Ганна, Крістіна замість Христина тощо.

Проте тоді пояснили, що імена походять із церковнослов'янської мови, а не узгоджені з російським правописом.

У побуті українські імена також перекручували на російський лад, змінюючи суфікси й закінчення. Наприклад:

замість суфікса -ик робили суфікс -ік (Владік замість Владик, Славік замість Славик тощо);

-ін (Крістіна замість Христина тощо);

-ша (Даша замість Дарина, Маша замість Марійка тощо);

-ушк (Аннушка замість Ганнуся).

Нині новонароджених дітей в Україні можна записати будь-як, це особиста справа кожної родини.

«Не потрібно тиснути на людей чи забороняти їм називати дітей по-своєму. Це навпаки може викликати спротив. Краще у відповідних установах пояснювати, що українською мовою є такі пестливі варіанти, як Тетянка, Наталя, Андрійко, які через століття російського впливу та знищення рідної мови вийшли з ужитку», — радить мовознавиця Катерина Тимошенко.

Типовими закінченнями українських прізвищ були -енко, -юк, -чук. Наприклад, Шевченко, Гаврюк, Шевчук.

«Якщо ми маємо суфікс -енко, то це найчастіше вказує, що першопоселенці були з теренів Східної і Центральної України. Якщо суфікс -ук, -юк, -щук, то можемо говорити про людей, які є вихідцями з північних теренів України або ж західних», — пояснює кандидатка філологічних наук Наталія Сокіл-Клепар.

Русифікація українських прізвищ відбулася ще за часів Російської імперії. Імператор Микола I почав змінювати подвійні прізвища на простіші та поширеніші.

Утім, найбільшого зросійщення українські прізвища та імена зазнали в Радянському Союзі. Метою було їх знищити та штуч-

Катерина Тимошенко.
Джерело: Liko-School

но показати, що ми «один народ», тому й прізвища з іменами в нас однакові.

Найчастіше додавали суфікси -ов, -ова, -ін. Так Сидір ставав Сидоров, Іванів — Іванов, Петренко — Петров, Швець — Шевцов тощо.

Варто зазначити, що в Радянському Союзі настільки потужною була пропаганда проти всього українського, що й деякі українці самі були не проти змінити прізвище на російський манір, бо вважали, що бути українцем — соромно.

Джерела: Liga.net, 24 канал

Жінки в ОУН та УПА

(Як українки воювали, рятували життя та передавали важливу інформацію)

Нині українські жінки на рівні із чоловіками боронять нашу Батьківщину, волонтерять, працюють бойовими медикнями, рятуючи життя наших захисників і ставлячи під загрозу своє.

Жінка в лавах УПА поряд з чоловіком.
Джерело: архів Центру досліджень визвольного руху

Українські жінки були залучені до армії ще в минулому столітті. Українки воювали у світових війнах та брали участь у національно-визвольних рухах.

Про жінок в Українській повстанській армії розповідаємо в нашому матеріалі.

Роль жінки в УПА

Українські жінки брали активну участь в українському повстанському русі. Вони як безпосередньо командували ротами, чотами й сотнями, так і працювали медсестрами, лікарками, санітарками, розвідницями, зв'язковими, друкарками, кур'єрками, поширювали націоналістичну літературу та агітаційні листівки тощо.

Кого брали в УПА

До лав УПА вступали як дорослі, так і діти й підлітки. Залежно від віку їм доручали виконувати різні роботи. Наприклад, дівчата від 8 до 21 року здебільшого були зв'язковими чи кур'єрками.

Важливо, що долучалися до повста ського руху жінки добровільно.

Вони, згідно з інструкцією № 1 ОУН (б) із кадрових питань від 10 березня 1943 року, повинні були бути тими, що «відповідали прикметам українського націоналіста і виявляли спроможність працювати над піднесенням морального і культурно-освітнього рівня дітей та старшого жіноцтва».

Пропагандистки

Не менш важливою та доволі важкою була роль пропагандисток, які розповсюджували агітаційні листівки, націоналістичну літературу, підпільну пресу. Часто жінки працювали в підземних друкарнях, що позначалося на їхньому здоров'ї: через нестачу повітря та світла вони відчували запаморочення, постійну втому, головний біль.

Пропаганда в хатах

До пропагандистської діяльності юнацтво (і не лише дівчата, а й хлопці) було залучено наказом керівництва ОУН (б) від 20 вересня 1943 року.

За кожною людиною закріплювали окремі хати, якими вони мали опікуватися. Зокрема, розповідати про діяльність УПА, про її роль у звільненні української нації з-під радянського ярма.

На малюнку зображений Йосип Сталін із прибічниками та гаслами «Терором», «Зрадою», «Підступом і обманом».

«Ще в колиці Сталін напуває дурманом.»

Джерело: avr.org.ua (Official publication)

Зв'язкові

Зв'язкові жінки в УПА мали дотримуватися повної секретності. Вони передавали довіреним особам із села в село різну документацію

Якщо раптом їх викривали, усі записки мали бути ліквідовані, щоб не потрапили до рук ворога.

Дуже важливо було передати документацію правильній особі. Щоб переконатися, що це та сама людина, використовували різні паролі.

Смерть Сталіну. Агітаційні листівки

Дуже небезпечною була роль жінок, які поширювали агітаційні листівки. У них вони закликали до боротьби проти більшовиків, писали, як розповідає членкиня націоналістичної організації «Сонце» Дарія Корчак «Локальній історії», щось на кшталт «Геть більшовицьке ярмо з України», «Геть колгоспний лад», «Нехай живе Українська самостійна, незалежна держава».

А в кінці кожної листівки завжди додавали «Смерть Сталіну».

Розвідка

Жінкам доручали збирати інформацію про Червону армію та діяльність органів радянської влади. Їм часто доводилося влаштовуватися на певні посади в радянських органах, щоб передавати необхідну інформацію повстанцям.

Неідентифіковані повстанці з Волині (фото з фондів Волинського краєзнавчого музею – дир. А. Силюк)

Джерело: litopysupa.com

Джерела: Локальна історія, ELLE

Дев'ять битв, у яких Україна втерла носа Росії

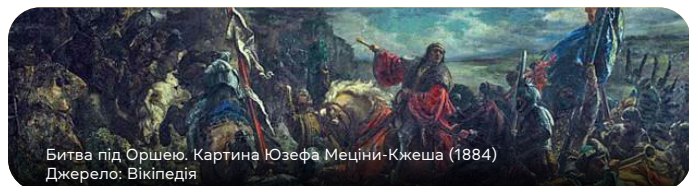
Наш північний сусід не давав спокою століттями. Але нам часто вдавалося втерти йому носа.

Розповідаємо про дев'ять битв, у яких Україна дала гідну відсіч російському агресору.

Битва під Оршею 1514 року

Тоді 80-тисячна московська армія хотіла захопити землі сучасної України та Білорусі. Але не вдалося!

На противагу такій кількості московської армії вийшло 15-тисячне військо Великого Князівства Литовського під проводом волинського гетьмана Костянтина Острозького. І розгромило ворогів вщент!

Кримський хан Девлет Герай спалив Москву за несплату данини (1571 рік)

У 1571 році кримський хан Девлет Герай зібрав 120-тисячне військо і рушив на Москву. Царські війська, які мали б зупинити хана, розбіглися світ за очі. Внаслідок штурму Москва згоріла вщент. Міста фактично не залишилося.

Похід на Москву 1618 року

У 1618 році 20 тисяч запорозьких козаків під керівництвом гетьмана Петра Сагайдачного спільно з польським військом здійснили похід на Москву.

Тоді Річ Посполита змогла повернути собі землі, які раніше загарбала Москва, — Смоленськ, Новгород-Сіверськ і Чернігівщину.

Конотопська битва 1659 року

У 1659 році козаки на чолі з гетьманом Іваном Виговським (за підтримки Кримського ханату) розгромили московську армію, заманивши в болота під Конотопом.

Тоді загинули 30 тисяч ворогів, а ще 15 тисяч потрапили в полон. Втрати козаків були втричі меншими.

Бій за гору Маківка 1915 року

У 1915 році під час Першої світової війни між австро-угорськими та російськими військами йшов запеклий бій за гору Маківка.

Тоді Українські січові стрільці змогли вистояти під натиском росіян. Вороги, зазнавши величезних втрат, відступили й припинили наступ.

Звільнення Криму від більшовиків 1918 року

У 1918 році кримська група Армії УНР, хоч і ненадовго, але звільнила Крим від більшовиків.

Тоді кримці настільки чекали звільнення, що зустрічали Армію УНР оплесками!

Розгром російської армії українськими тероборонівцями 1918 року

У 1918 році після битви під Крутами більшовики рушили на Черкащину, де їх зустріли тероборонівці.

На залізничній станції, яка тоді називалася Бобринською, протягом дня йшов запеклий бій. У результаті обидві сторони зазнали втрат, але росіяни все ж програли. Тікали, забувши про зброю.

Бій за Вознесенськ 1920 року

15 квітня 1920 року відбулася битва між військом УНР і більшовиками за вузлову станцію Вознесенськ на Миколаївщині.

Тоді українці зуміли захопити чималі склади з боєприпасами, що дозволило їм продовжити Перший зимовий похід.

Цей бій також отримав назву Бій під аплодисменти! Чому? Бо насправді українці мали дуже мало зброї. І щоб економити патрони, вони плескали в долоні, імітуючи постріли. Так вони чинили психологічний тиск на ворога.

Джерело: матеріали УІНП

Польська та українська армія зупинили наступ більшовиків на Європу 1920 року

У 1920 році більшовицька Перша кінна армія командувача Будьонного була переможена спільними зусиллями польської та української армій. Вони зупинили наступ більшовиків на Європу!

Звідки пішло гасло «Слава Україні!»

Гасло «Слава Україні! Героям слава!» для російських пропагандистів — наче червона ганчірка для бика. Вони стверджують, що воно нацистське, бандерівське і його потрібно заборонити для використання.

Але якщо ввімкнути критичне мислення та почитати справжніх істориків, а не псевдо-чи самопроголошених (особливо таких мастаків на вигадки, як Путін), то виявиться, що це гасло виникло значно раніше за прихід нацистів до влади в Німеччині.

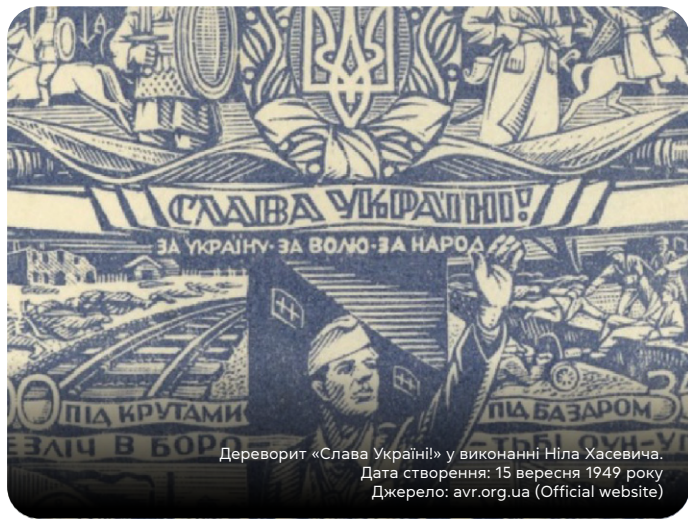
Гасло «Слава Україні!» стало однією з ключових тез російської пропаганди. Рупори Кремля стверджують, що це вітання — нацистське і є калькою німецького «Гайль Гітлер!».

Виникло воно, за їхньою версією, у часи ОУН-УПА. Нібито Бандера та Шухевич просто скопіювали нацистське гасло, не вигадуючи нічого свого.

Утім, насправді воно з'явилося задовго до того, як до влади в Німеччині прийшли нацисти.

Уперше гасло, наближене до нинішнього «Слава Україні!», згадується в посланні Тараса Шевченка «До Основ'яненка» ще в 1840 році:

Чия правда, чия кривда
І чиї ми діти.
Наша дума, наша пісня
Не вмре, не загине...
От де, люде, наша слава,
Слава України!

Дереворит «Слава Україні!» у виконанні Ніла Хасевича.
Дата створення: 15 вересня 1949 року
Джерело: avr.org.ua (Official website)

Пізніше воно використовувалося в середовищі харківської української студентської громади наприкінці XIX століття. На її основі у 1900 році виникла Революційна українська партія (РУП) — перша активна політична партія в центральній-східній Україні.

На заклик «Слава Україні!» тоді відповідали «По всій землі слава!».

Активно ж гасло «Слава Україні!» почали використовувати під час українських національно-визвольних змагань 1917–1921 років. Його вигукували чорні запорожці — одне з найлегендарніших збройних формувань Армії УНР.

У чорних запорожців гасло звучало як «Слава Україні! Козакам слава!».

За часів гетьмана Скоропадського — «Слава Україні! Гетьману слава!».

Також були поширеними вітання «Слава Україні!» — «Україні слава!», «Навіки слава!», «Віра! Слава!».

Пізніше вітання «Слава Україні! Героям слава!» стало популярним серед «Легії українських націоналістів» — першої української націоналістичної організації (1925–1929), що стала однією із засновниць Організації українських націоналістів (ОУН).

Також гасло було широкоживаним в Українській повстанській армії (УПА).

Довгий час після придушення збройного спротиву ОУН-УПА в СРСР це гасло було заборонене.

Після здобуття Україною незалежності воно знову ввійшло в ужиток. Найбільшої популярності набуло під час Революції Гідності.

У 2018 році Верховна Рада України затвердила це вітання як офіційне в Збройних Силах і в Національній поліції.

Слава Україні! Героям Слава!

Рай, який перетворився на пекло

(Трагічна історія будинку «Слово»)

Уявіть собі 1820 рік. Харків.

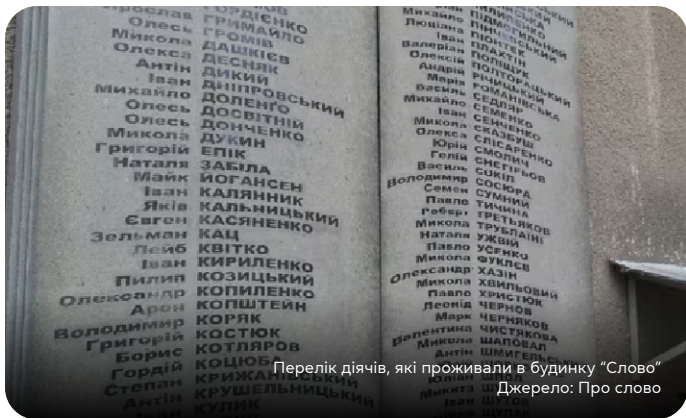
Красиві вулички, сквери й парки. Місто процвітає, воно, як магніт, притягує українську інтелігенцію і стає центром відродження нашої культури.

У Харкові з'являються перші видання з мовознавства, історії, літератури та етнографії. Проте є одна халепа — дуже близько до нього сусідня держава, через яку місто постійно страждає.

У 1917 році Харків стає першим містом, яке захопили більшовики. Через 97 років, під час Революції гідності, Харків намагалися зробити центром проросійського уряду. І зараз, під час повномасштабної війни, місто зазнало страшних втрат через Росію.

У цьому матеріалі ми розповідаємо трагічну історію легендарних сусідів із Харкова, які жили під одним дахом, писали шедеври, ходили одне до одного в гості, багато сміялися і не давали знищити українське.

Пізніше їх по черзі вивозили та вбивали, підлаштовували начебто суїциди та без сліду знищували твори.

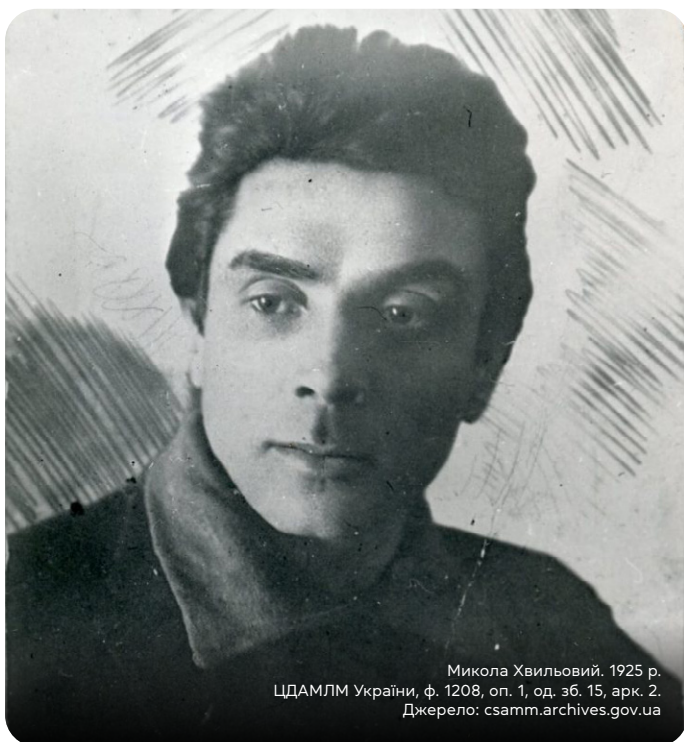

Житловий будинок на вулиці Культури, 9, а тоді Червоних письменників, у Харкові звали наприкінці 20-х років минулого століття. Його побудували спеціально для українських літераторів та їхніх сімей. Архітектор Митрофан Дашкевич навіть спроектував будівлю у формі літери С — «Слово», усе для письменників. Тоді більшовики, щоб завоювати прихильність українського народу, розпочали українізацію.

Інтелігенція мала жити в ізольованих квартирах з гарячою водою та тодішньою новинкою технічного прогресу — телефоном. А ще в письменників мав бути власний дитячий садок, пральня, спільна їдальня та власне бомбосховище. Для них навіть сходи в під'їздах оббили матеріалами, які поглинають звук.

Деякі члени кооперативу літераторів, який очолював Остап Вишня, почали заселятися до недобудованих квартир ще за рік до офіційної здачі житла. Письменники самі ж і брали участь у зведенні цього будинку, бо в багатьох взагалі не було жодних помешкань. Інтелігенція мріяла мати власну комуну, де вони будуть писати та бачитися. Говорити про майбутнє України та роздумувати про життя.

За стінами «Слова» ходили один до одного в гості, організовували вечери, сміялися та творили Лесь Курбас, Микола Хвильовий, Микола Куліш, Іван Багряний, Остап Вишня, Володимир Сосюра і ще десятки видатних письменників.

За два роки життя письменників у раю почало перетворюватися на пекло.

Ідея радянської влади полягала в тому, щоб усі літератори жили в одному місці та творили на благо більшовицького режиму. Проте українська інтелігенція часто відмовлялася прославляти совітів. Таких непокірних українських письменників органи НКВС назавжди вивозили з будинку.

Радянські спецслужби встановили у квартирах письменників такі атрибути розкоші, як телефони, недаремно. Мешканці будинку навіть не здогадувалися, що це був один із способів стеження за ними. Усі їхні розмови прослуховували. Пізніше в багатьох квартирах знайшли жучки. Зокрема, у Миколи Хвильового.

Уночі сусіди будинку «Слово» не спали, вони прислуховувалися до всіх звуків. Щоразу, коли підїжджала машина до будівлі, письменники знали, що це по чиюсь душу з них. А оббиті сходи поглинали всі звуки, так що складно було почути кроки спецпрацівників. Проте вони добре чули крики своїх друзів і їхніх сімей, коли тих вивозили на страшні репресії зі ще нещодавно казкового дому «Слово».

Із 66 квартир будинку «Слово» вивезли на допити, ув'язнення та розстріли більше ніж половину мешканців.

Михайла Ялового заарештували в 1933 році. За два тижні після цього у своїй квартирі застрелився його друг Микола Хвильовий. Радянські кати не зупинялися ані на мить. Для багатьох українських письменників місцем поховання стали братські могили в урочищі Сандармох у Карелії. Там НКВС убив 9500 людей. Серед них були й такі відомі українці, сусіди з будинку «Слово», як Микола Куліш, Лесь Курбас та інші.

По суті, радянська влада заселила письменників у кооперативну п'ятиповерхівку, щоб потім один за одним вивозити на допити та розстріли. І досі не відомі дати смерті та місця поховання багатьох талановитих українців, колишніх мешканців будинку «Слово». Вони назавжди для нас залишаться цілою епохою, яку назвали Розстріляне відродження.

Як британці пережили блекаут та ракетні удари німців під час Другої світової війни?

Бомбардування німцями Лондона під час Другої світової війни
Джерело: ukrinform.ua

Під час Другої світової війни народ Великої Британії пережив те, із чим стикаються нині українці. Постійні сигнали повітряної тривоги, бомбардування та блекаuti не зламали їх, а Британія стала однією з країн-переможниць.

Розповідаємо детальніше про те, як дружня нашій країні Британія вистояла попри все.

7 вересня 1940 року в Британії було схоже на 24 лютого 2022 року в Україні — мешканці Лондона прокинулися від вибухів.

Бомбардування, через які загинули тисячі мирних людей, тривали 57 днів поспіль. Німці намагалися зламати британський народ. Вони були переконані, що це змусить країну капітулювати та вийти з війни. Але британці не скорилися, вони вистояли.

Британці продовжили жити своє звичне життя. Так, як це роблять зараз українці. Вони ходили в ресторани та паби, відвідували концерти, працювали, висаджували квіти. А на дахах бомбосховищ вирощували овочі.

Усе це — попри постійні повітряні тривоги.

Через ракетні обстріли в Британії також були регулярні блекаuti. Окрім того, у країні був дефіцит пального та продуктів. Звісно, це спричиняло складнощі та проблеми, але життя на цьому не зупинялося — британці не зневірювалися.

«Я стояла на тротуарі мосту Гангерфорд, що перетинає Темзу, і дивилася, як зникали вогні по всьому Лондону. Величезне місто нагадувало казкову країну з вогнями,

що простягалися до небес, а потім усі райони, один за одним, занурилися в темряву, наче хтось клацнув вимикач...» — писала шотландська журналістка Меа Аллан.

Цей важкий час лише згуртував народ. Урешті, Британія була серед країн-переможниць у Другій світовій війні. Їй вдалося досить швидко відновитися, і нині вона одна з найбагатших і найвпливовіших країн світу.

Уривки з особистих щоденників англійського письменника Джорджа Орвелла. Ці тексти нині особливо відгукуються українцям.

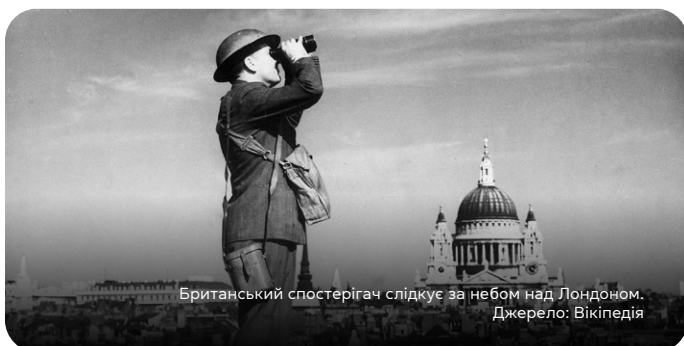

«Минулої ночі близько першої години повітряна тривога...

Ми піднялися й одяглися, але до сховища не пішли. Так усі чинять, тобто піднімаються, а потім просто стоять, базикають, що має дуже дурний вигляд. Але здається природним прокинутися, коли чуєш сирену, а потім соромно йти до сховища, якщо немає пострілів чи інших причин для занепокоєння» (25.06.1940).

«Сьогодні вночі, близько третьої, повітряна тривога. Встав, подивився на годинник, відчув, що ні на що не здатний, і одразу знову заснув...

Той факт, що зараз повітряна тривога лунає всюди на великій території, коли німецькі літаки діють лише в одній її частині, призводить не тільки до того, що люди без необхідності прокидаються або відриваються від роботи, а й до того, що в багатьох складається враження, ніби повітряна тривога завжди буде хибною, а це, вочевидь, небезпечно» (23.08.1940).

Джерело: УП, ШоТам

Як незначне військо скіфів перемогло багатотисячну навалу персів

Дві з половиною тисячі років тому відбулася скіфо-перська війна, яка символічно нагадує наше сьогодення.

Майже 700-тисячне військо персів прийшло загарбати землю скіфів. Хоча армія скіфів була значно меншою за ворожу, вони зуміли перемогти завдяки своїй майстерності та хоробрості. Вони захищали свій дім, як і зараз українці героїчно захищають свій. А після перемоги над ворогом Скіфія зміцнилася та посилила свій авторитет у світі.

Близько 513 року до н. е. перський цар Дарій I з багатотисячною армією і флотом розпочав похід на Скіфію.

Він прагнув загарбати ці землі та включити їх до Перської імперії.

Дізнавшись, що насувається небезпека, скіфи почали готуватися до відсічі ворогу. Допомоги просили у своїх сусідів.

Джерело: <https://spadok.org.ua>

«Скіфи, віддавши собі звіт в тому, що вони одні не в змозі відбити військо Дарія I у відкритому бою, почали посилати гінців до сусідів. І ось їхні царі, зібравшись разом, почали радитися, оскільки військо насувалося величезне. Зібралися ж царі таврів і агатірсів, і неврів, і андрофагів, і меланхленів, і гелонів, і будинів, і савроматів», — Геродот.

Ілюстрація «Скіфо-перська війна».
Джерело: Spadok.org

Жодним чином не залишайтеся осторонь і не допустіть, щоб ми загинули, але у повній згоді вийдемо назустріч нападнику... Бо що буде з нами, якщо ви не захочете нам допомогти! Вам же від цього буде нітрохи не легше: адже Перс йде на нас нітрохи не більше, ніж на вас. А перемігши нас, він не схоче цим задовольнитися і не дасть вам спокою», — Геродот.

Сусіди відреагували по-різному. Хтось погодився допомогти, але дехто — ні:

«Якщо, проте, він вторгнеться і в нашу країну і покладе початок несправедливості, тоді і ми не підкоримося, а поки ми цього не побачимо, ми залишимося в себе вдома. Адже ми думаємо, що перси йдуть не на нас, а на тих, хто були винуватцями несправедливості», — Геродот.

Утім, скіфи впоралися. Вони перемогли ворога не кількістю свого війська, а майстерністю, мужністю та військовою тактикою.

Геродот стверджує, що Дарій остаточно вирішив відступити після однієї знакової події. Він відправив гінця до скіфського полководця Іданфірса із закликом битися або прийти на переговори.

Вісник скіфів передав Дарію таке послання-відповідь: «Не я прийшов у твою землю, а ти в мою. Коли схочу, тоді й поміряюся з тобою силою. Ось якби ти знайшов і спалював священні могили наших предків, тоді побачив би, лякливі ми зайці чи ні» (Геродот).

Ілюстрація "Греки оберігають міст Дарія". Автор Ст. Девис. Джерело: Wikimedia Commons

Дарій нахабно відповів: «І я допущу тебе до себе й дозволю, на знак верховної ласки до тебе, поцілувати носак мого черленого царського чобота. Я був і буду твоїм господарем, а ти був і лишишся моїм вірним рабом!»

На що скіфський цар Іданфірс сказав: «За те, що ти оголосив себе моїм владикою, тобі доведеться ридати. Така відповідь скіфів».

Військо Дарія програто цю війну. Перси були змушені відступити із чужої землі. А перемога над сильним ворогом навпаки зміцнила Скіфію та посилила її авторитет.

Ілюстрація "Скіфо-перська війна". Джерело: Spadok.org

Джерело: Spadok.org.ua

Арештована коляда 1972 року

(Їм погрожували тортурами, психлікарнями та відправляли за ґрати)

Новорічний вертеп дисидентів у Львові 1972 р.
Джерело: Історична правда

Фото з відкритих джерел.

Зараз право зібратися з близькими та друзями на різдвяну коляду таке зрозуміло доступне. А рівно 50 років тому за звичайну коляду радянська влада переслідувала, арештовувала та жорстоко карала.

У ніч з 31 грудня на 1 січня 1972 року українські дисиденти організували у Львові справжню різдвяну коляду.

Через заборону радянської влади вони були змушені колядувати в переддень Нового року, а не на релігійне свято.

Репетиції проводили у квартирі Олени Антонів, дружини В'ячеслава Чорновола. Там українська інтелігенція вчила колядки, готувала святкові наряди, вчилася співати — загалом до їхньої ініціативи доєдналося пів сотні людей.

Вертеп у домі Садовських у Львові.
Джерело: Історична правда

Утім, зібрані під час коляди кошти (250 рублів) учасники пізніше мусли витратити на адвокатів.

Уже через чотири дні відбувся перший арешт колядника — громадянина Бельгії, студента Ярослава Добоша.

Вертеп у домі Садовських у Львові.
Джерело: Історична правда

12 січня у квартирах інших колядників у Львові та Києві почалися обшуки — коляда стала приводом арештувати українців із чіткою громадянською позицією. Того дня схопили Василя Стуса, В'ячеслава Чорновола, Євгена Сверстюка, Ірину Калинець та інших відомих українців.

Операція отримала назву «Блок», бо комуністи фактично хотіли «заблокувати» всіх, хто становив якусь загрозу їхньому режиму. 12–14 січня спецслужби заарештували 19 осіб: 8 — у Львові, 11 — у Києві.

Стус приєднався до вертепу 31 грудня. Пізніше про свої враження він написав: «Ви таки зуміли зберегтись. У цьому ваша сила».

На Різдво він відвідав у Львові подружжя поетів Калинців. Ті подарували йому вишиту сорочку. Але одягнути її письменник навряд чи встиг — після повернення до Києва його одразу заарештували. Це ж спіткало сім'ю Калинців.

«У хату ввірвалися четверо чоловіків і чотири жінки, були «понятіє». Почали «трус». Брала книжки, трусили ними і кидали. Гора книжок, насипані окремі аркуші паперів, шукали скрізь: на кухні, в туалеті, ванні, духовці, у лампах», — згадувала Дзвеніслава Мамчур-Калинець, донька колядниці Ірини Калинець. Тоді працівники спецслужби забрали навіть її дитячі віршики.

Колядників обвинувачували в «антирадянській агітації та пропаганді» та «поширенні наклепів на радянську дійсність». Перша стаття передбачала покарання 7 років тюрми й 5 років заслання, інша — до 3 років ув'язнення. Загалом у 1972 році було засуджено 89 дисидентів.

Найбільше покарання спіткало українського правозахисника, одного із засновників Української Гельсінської спілки Івана Геля — йому присудили 10 років суворого режиму та 5 років заслання. Це був уже його другий вирок.

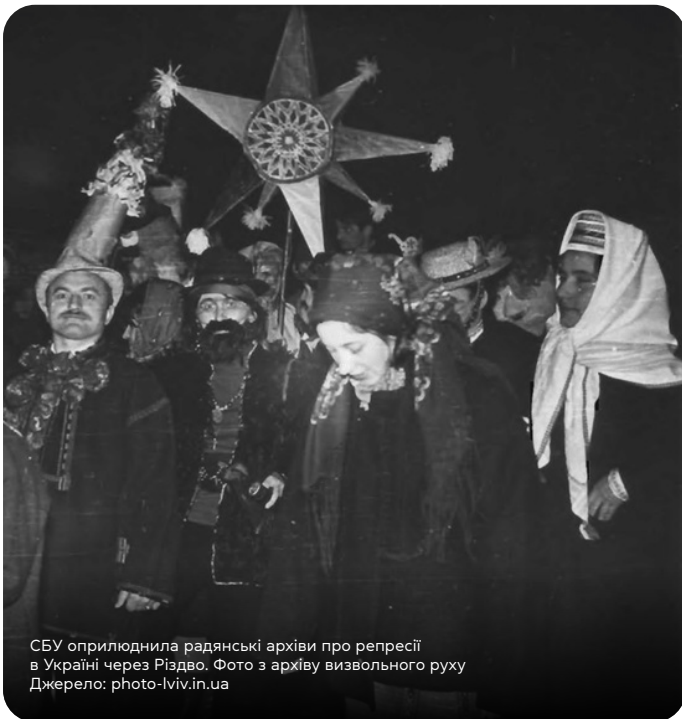

Вертеп у домі Садовських у Львові.
Джерело: Історична правда

«Сумнозвісний січень 1972 року, коли на голови шістдесятників, наших друзів і близьких людей, посипалися жорстокі репресії — арешти, суди, ув'язнення. Багато тоді сімей ув'язнених залишилися без годувальників, багатьох репресованих було позбавлено роботи, залишено їх без засобів існування...» — згадував Василь Яківчик, лікар з Городенки Івано-Франківської області.

Цікаво, що КДБ уже на етапі репетицій засилало агентів, щоб викрити дисидентів у цій «антирадянській діяльності». Одним з підсланих спецслужбою людей був працівник Музею народної архітектури в Пироговому Борис Ковгар.

Утім, зрозумівши, якими чудовими та світлими людьми були українські дисиденти, чоловік відмовився їх підставляти.

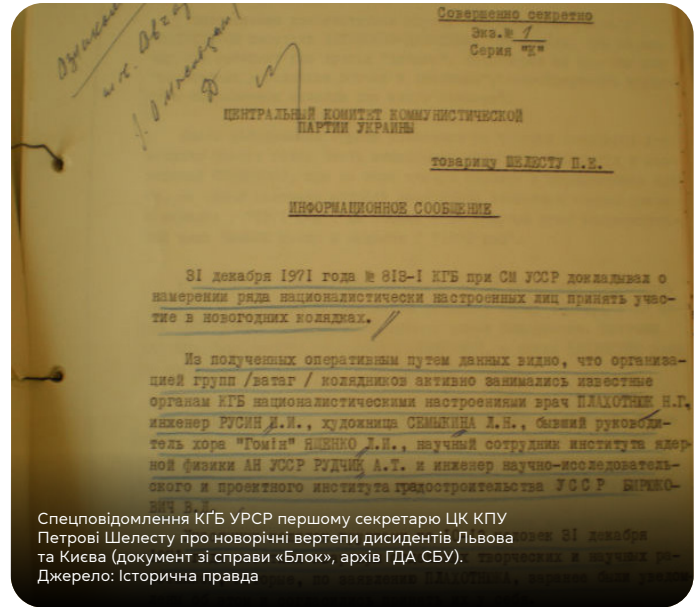

СБУ оприлюднила радянські архіви про репресії в Україні через Різдво. Фото з архіву визвольного руху
Джерело: photo-lviv.in.ua

За це радянська влада відправила його в психіатричну лікарню.

«У радянський же час дисидентами називали тих, хто не дотримувався офіційної ідеї комунізму або й заперечував її. Тобто нових ленінців, марксистів і так далі. Ми ж були українськими націоналістами і критикували комуністичну ідеологію не тому, що вона нам не підходить, а тому, що вона заперечувала все українське», — писав поет Ігор Калинець.

Радянська влада намагалася знищити наші традиції, одним з таких прикладів стала «арештована коляда» 1972 року.

Спецповідомлення КГБ УРСР першому секретарю ЦК КПУ Петрові Шелесту про новорічні вертели дисидентів Львова та Києва (документ зі справи «Блок», архів ГДА СБУ).
Джерело: Історична правда

Джерело: Історична правда, Локальна історія, Радіо Свобода

Як Симон Петлюра зробив «Щедрика» світовим хітом

Українська колядка Миколи Леонтовича «Щедрик» стала всесвітньо популярною. Упродовж десятиліть у багатьох країнах світу мелодія, znana англійською як «Carols of the Bells», асоціюється з новорічними святами.

Безумовно, «Щедрик» — неповторний витвір мистецтва. Та як він став настільки відомим у світі? Дізнайтеся в нашому матеріалі.

UKRAINISCHE
REPUBLICANISCHE KAPELLE

Фото капели О.Кошиця, яка виконала у США «Щедрик».
Джерело: *Journal für Kunst und nationale Kultur*
Фото: з відкритих джерел

Стаття Раймона Шарпантьє про українську прем'єру у Парижі в газеті «Comoedia», 8 листопада 1919 року
Джерело: Історична правда

Grands Concerts
par le
Chœur National Ukrainien
Афіша прем'єрного концерту Капели у Парижі
Джерело: Історична правда

Українська колядка Миколи Леонтовича «Щедрик» здобула всесвітню популярність не лише через свою неповторність та унікальність. Її слава — це ще й активна робота українських державних діячів, зокрема Симона Петлюри.

У ті часи «Щедрик» став своєрідною дипломатичною зброєю УНР у боротьбі за незалежність від Росії.

І саме Симон Петлюра, Головний отаман військ Української Народної Республіки, який тоді також опікувався Міністерством мистецтв, зробив «Щедрика» так званим символом Української Народної Республіки у світі.

До речі, окрім військової справи, Симон Петлюра протягом 20 років був і мистецьким критиком.

Alegretto
Соло
mf Щед - рик, шед - рик, шед - рі - воч - ки
ten. *te*

ста - ла со - бі ще - бе - та - ти
5 *pp* *roco cresc.*

«Симон Петлюра знайшов чудовий спосіб подолати західноєвропейську неознаність. Цей військовокомандувач, котрий намагається врятувати свою країну від пастки більшовизму та царизму, здатний не тільки воювати.

Він знає, що меч сам собою безсилий, і щоб здобути симпатії західноєвропейського світу, знайомить нас з мистецтвом своєї країни. Україна — країна чорнозему, батьківщина Гоголя, стає для нас країною пісень. Він інтернаціоналізує українське питання піснею!» — писала в січні 1920 року бельгійська газета «OnsVaderland» після прем'єри «Щедрика» в Брюсселі.

Чому було ухвалене рішення популяризувати «Щедрика»?

Тодішню агресію регулярних військ радянської Росії в Україні більшовики називали внутрішнім українським конфліктом. Водночас деякі європейські дипломати, які піддалися російським наративам, були переконані, що Україні допомога не потрібна, адже вважали її історично російською територією.

Тож одним з можливих варіантів розповіді світові про унікальну, окрему від Росії історію України можна було за допомогою м'якої сили. Нею став «Щедрик».

Почувши «Щедрика» на святкуванні 25-річчя творчої діяльності поета Миколи Вороного, Симон Петлюра вирішив заснувати Українську республіканську капелу й послати її до Західної Європи для ознайомлення з музичною культурою України.

«За тиждень щоб була зорганізована для закордонної подорожі капела, а то розстріляю!» — жартував Петлюра з відомим диригентом Олександром Кошицем.

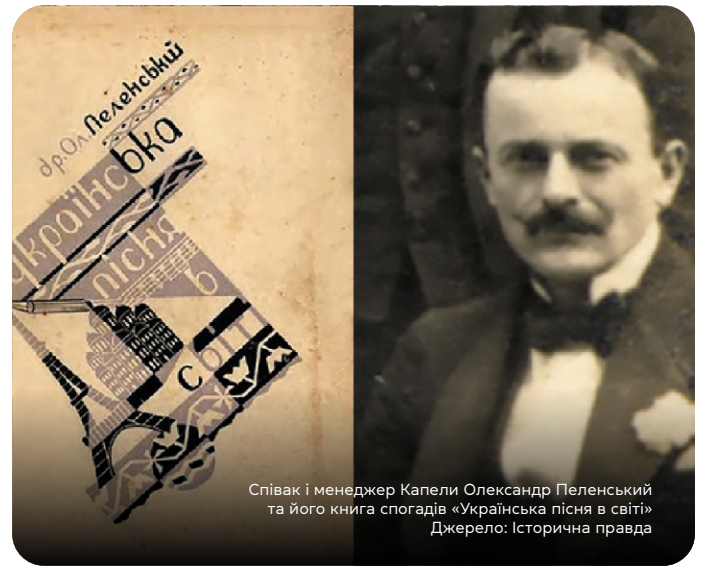
24 березня 1919 року капела Кошиця вирушила в європейське турне розповідати про Україну, про її культуру. Прем'єра відбулася в Празі.

Тоді професор Карлового університету Зденек Неєдли написав про «Щедрика»: «Хто полюбив співи Української республіканської капели, не може не полюбити Україну всією душею».

Київський хор. Микола Леонтович серед учасників Першого українського національного хору
Джерело: focus.ua

Отже, ціль була досягнута.

Співак і менеджер Капели Олександр Пеленський та його книга спогадів «Українська пісня у світі»
Джерело: Історична правда

«Як відомо, чехи до приїзду Української республіканської капели були прихильниками «єдиної неподільної Росії» і на наш «сепаратизм» дивилися косим оком як на «зраду»... Мо**лям удалося переконати чехів, що нас немає, що ми «русскіє»... — пише співак і менеджер капели Олександр Пеленський у книзі спогадів «Українська пісня у світі».

Утім, після концерту ставлення європейців до України змінюється. Празький музикознавець, диригент хору «Глагол» Ярослав Кржічка, писав:

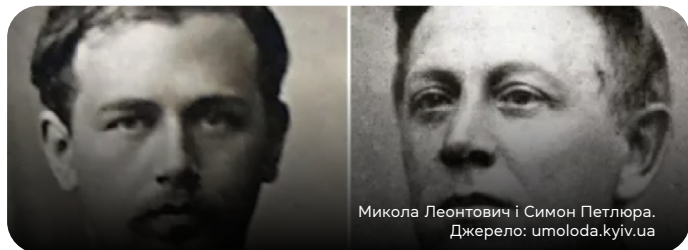
«Тяжко руці писати критику, коли серце співає хвалу. Українці прийшли і перемогли... Я думаю, що ми мало про них знали і тяжко кривдили, коли несвідомо і без інформації з'єднували їх проти волі в одне ціле з народом російським. Саме наше бажання «великої і неподільної Росії» є слабким аргументом проти природи цілого українського народу, для якого самостійність є всім, як була колись і нам. Українці відрізняються від росіян, і я сказав би, що з усіх слов'ян вони найближчі нам цілою їх вдачею».

Ця пісня стала й зброєю проти російської пропаганди проти України.

«Українське Міністерство культури й мистецтв сфокусувало свою діяльність у молодій державі на хоровому співі як засобі політичної пропаганди. Світу, який був навмисне негативно інформований деспотичною Росією щодо України, варто переконатися в самотності культури українського народу. Культурна зрілість має стати для світу легітимізацією також і політичної незалежності цієї країни», — пише газета «Musica Divina» у серпні 1919 року.

У листі до Симона Петлюри від 29 січня 1920 року диригент Олександр Кошиць пише: «Швейцарія, Франція, Бельгія і Голландія в один голос говорять про Капе-

лю як про якесь чудо. Вітають ідею такого рода пропаганди, говорять явно і одверто про наші політичні змагання, визнають високу культурність душі нашого народу...»

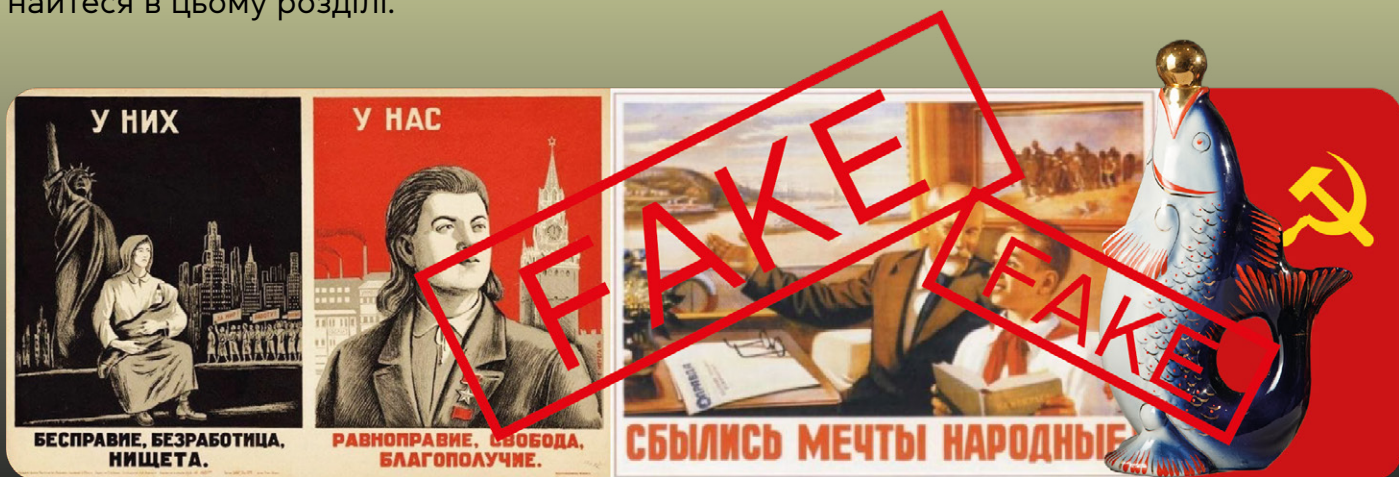

На жаль, Миколу Леонтовича та Симона Петлюру невдовзі вбили агенти Кремля. А Україна так і не отримала підтримки Антанти й була окупована більшовиками.

Джерело: Історична правда

Міфи із часів СРСР

Сьогодні навколо життя в СРСР досі побутує багато міфів. Зазвичай їх поширюють ті, хто ностальгує за своєю молодістю. Вони розповідають, наприклад, про те, що в Радянському Союзі безоплатно давали всім житло, про найкращу медицину та освіту, що жінки були прикладом для сучасних дівчат — ідеальні мами, турботливі дружини та старанні робітниці. Та чи справді все було так прекрасно за «залізною завісою»? Дізнайтеся в цьому розділі.

«А в СРСР медицина була краща»

(Розвінчуємо міфи про Радянський Союз)

Одним з найпоширеніших міфів про «а в СРСР було краще» є міф про найкращу та доступну медицину.

Що було не так з медициною в СРСР? Дізнайтеся в нашому матеріалі.

У 1930-х роках народний комісар охорони здоров'я Микола Семашко ініціював медичну реформу в Радянському Союзі.

По всій території СРСР були створені фельдшерсько-акушерські пункти, куди направили медичних працівників. Побутує думка, що Всесвітня організація охорони здоров'я визнала таку систему охорони здоров'я найкращою.

Розберімося, чому це не так.

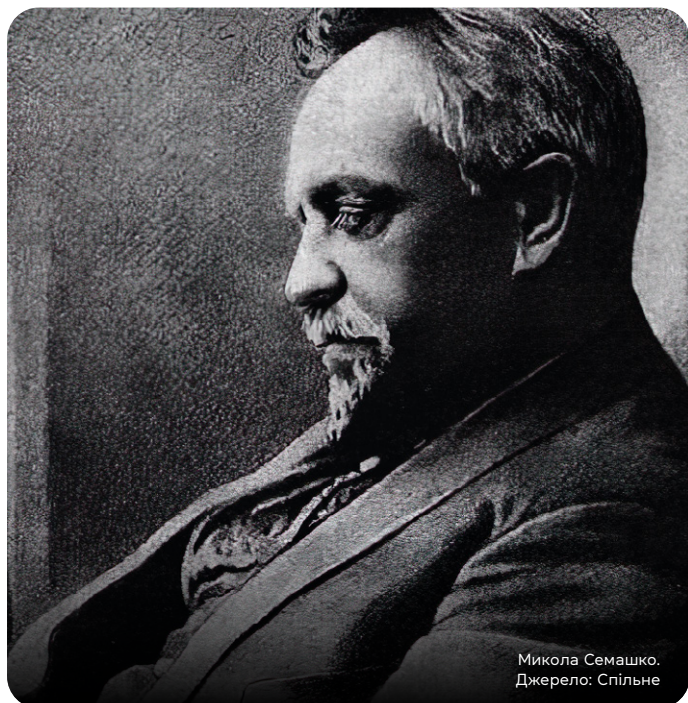
Розвиток медичної сфери в СРСР значно відставав від Заходу.

Жінка після пологів змушена лежати в коридорі на каталці.
Автор фото Володимир Соколаєв. 1981 рік.
Джерело: <https://photographers.ua/topic/fotograf-vladimir-sokolaev-zapechatlevshiy-epohu-sotsializma-5626/>

В СРСР медицина відставала від інших країн
Джерело: news.obozrevatel.com

Микола Семашко.
Джерело: Спільне

Радянські чиновники замість того, щоб зосередитися на якості медицини, збільшували кількість лікарень і лікарів, яких мала утримувати держава. Влада вважала, що таким чином вона демонструє міць СРСР і завжди готова прийняти поранених солдатів, раптом розпочнеться війна.

Попри велику кількість лікарень, вони часто все одно були переповнені, нерідко люди лежали в коридорах. Зокрема, так ставалося тому, що багатьох госпіталізували без показань. Іноді робітники заводів полюбляли лягати в лікарню, щоб перепочити та поїсти.

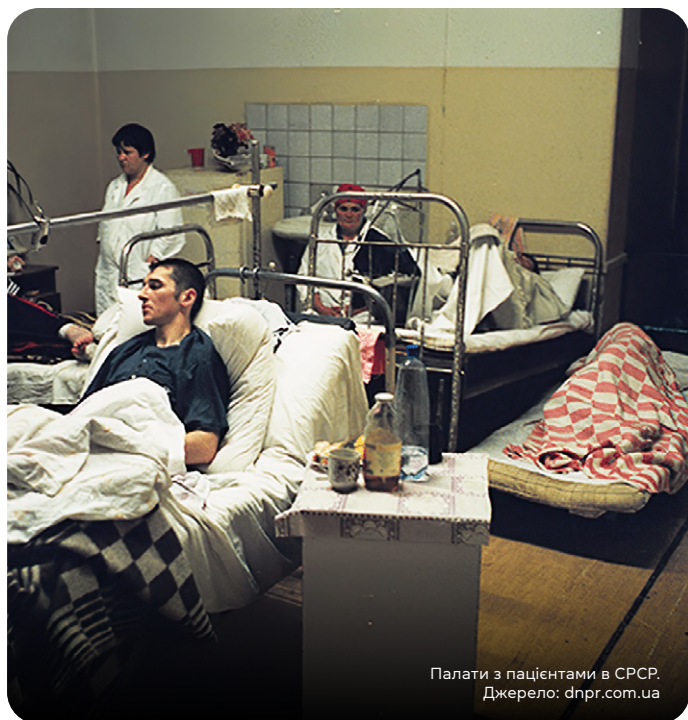
Люди лежали в лікарнях тижнями, а іноді місяцями чекали своєї черги на процедури й операції.

У СРСР серйозно бракувало ліків, не було анестезії. Людям лікували зуби без знеболення (його використовували лише під час видалення зуба), а пломби робили або з амальгами (сплав металів зі ртуттю), або із цементів (такі пломби швидко випадали).

Амальгамові пломби були, до речі, не лише неестетичними на вигляд, а й токсичними для здоров'я.

Лікарі використовували багаторазові голки та скляні шприци. Їх дезінфікували просто кип'ятінням.

Одноразові шприци зі скла були запатентовані у світі ще у 1949 році, у 1956 році — з пластику. А їх масовий випуск розпочався з 1961 року. Тоді як одноразові голки та шприци на теренах СРСР з'явилися лише в 1990-х роках.

Палати з пацієнтами в СРСР.
Джерело: dnpr.com.ua

Медики часто застосовували застарілі методи лікування, зверталися до народної медицини. Деяких досить складних пацієнтів відправляли «пити водичку» в санаторії замість того, щоб лікувати.

Лікарі часто без потреби виписували антибіотики. А в 1980-х з'явилася мода на гомеопатичні ліки, які й досі не мають доказової ефективності.

Існує міф, що в СРСР медицина була безоплатною, але насправді це не зовсім так. Медичний бюджет формувався із загального бюджету СРСР — а значить, з податків усіх робітників. Через «безплатну медицину» ставлення до людей часто було хамським і формальним.

Щоб покращити до себе ставлення, людям доводилося «покласти щось у кишеню» медичному персоналу або принести «пакет з гостинцями» під стіл головному лікарю.

Це сприяло корупції в медичній сфері, наслідки якої ми й досі долаємо.

Фото з відкритих джерел.

Лікарі не мали доступу до провідних медичних технологій, не могли обмінюватися досвідом із західними колегами, адже жили за «залізною завісою». Тож це дуже гальмувало розвиток медицини.

Радянська система охорони здоров'я «славиться» і своєю аморальністю. У психлікарнях СРСР лежали не лише пацієнти, які насправді потребували медичної допомоги, а й ті, хто нібито підривав радянську ідеологію, до прикладу українські дисиденти.

До людей, які мислили інакше, лікарі застосовували так звану каральну (репресивну) психіатрію. Людей зі здоровою психікою примусово запроторювали в психлікарні та нашпиговували ліками, які перетворювали їх на недієздатних.

Варто зазначити, що в СРСР було багато справді достойних медиків, хірургів і науковців у сфері медицини, які зробили важливий внесок у її розвиток. Проте їм часто створювали умови, за яких було складно розвивати свій потенціал.

Чи справді в СРСР усім роздавали квартири?

Сьогодні ностальгія за життям у СРСР — це скоріше ностальгія за своєю молодістю, аніж за високим рівнем життя. Радянська пропаганда тримала людей «за залізною завісою» та переконувала, що вони живуть краще за інших.

Звідти й пішли міфи про найкращу медицину, освіту, безплатне житло та інші приємні привілеї для простого народу. Але чи справді все було саме так? Читайте в нашому матеріалі.

Поціновувачі Радянського Союзу часто любляють згадувати безоплатні квартири, які нібито роздавали просто так. Щоправда, не всі доживали до цього моменту.

Окрім добре відомих довжелезних черг очікування на житло, були й інші негативні моменти.

Обрати будинок, район чи поверх самостійно було майже неможливо.

Якщо звичайна сім'я з декількома дітьми хотіла заселитися в більшу квартиру, то доводилося «підключати» знайомства, оббивати пороги та носити хабарі. Як правило, це був хороший імпортований коньяк і цукерки, бо звичайні продукти через дефіцит були розкішшю, куди ціннішою за гроші.

Таким чином, не всі мали змогу отримати житло. Громадяни мали радіти тому, що їм видали.

Побудова «безоплатних» «хрущовок»
Джерело: telegraf.com.ua

Коли нарешті людині вдалося отримати «безоплатне» житло, то вона не ставала його повноцінним власником — квартира належала підприємству, яке її видало, адже видавали квартири лише громадянам, які невпинно працювали на благо держави.

Люди не могли самостійно розпоряджатися житлом, до прикладу, продати.

Стати повноцінними власниками квартир люди змогли лише після розпаду СРСР.

«Сталінки» — найелітніший варіант будинку, у якому можна було отримати житло.

Окрему квартиру в «сталінці» давали лише «наближеним» до влади громадянам — військовим, правлячій еліті та іншим працівникам апарату.

Темна кімната-пенал в радянській квартирі.
Джерело: telegraf.com.ua

Цілу оселю могли отримати звичайні працівники, лише якщо добре «вислужилися» перед державою. А всім іншим зазвичай видавали одну кімнату на цілу сім'ю. Так і з'явилися комунальні квартири. Тобто сім'я із чотирьох осіб могла отримати від держави лише одну кімнату. А вбиральню, коридор і кухню була змушена ділити із сусідами.

Після Другої світової війни почали будувати «хрущовки», що дозволило розселити людей з комуналок у 5-поверхівки, проте вже зі своєю окремою квартирою з кухнею та санвузлом.

Гасло такої кампанії: для кожної сім'ї — маленьке житло, але своє. Будинки зводили з дешевих матеріалів, з однотипним плануванням і без ліфта.

Проте навіть тут у маленькі квартири селили великі сім'ї з дітьми, бабусями та дідусями.

У 1970–1980 роках у СРСР на зміну «хрущовкам» прийшли малоякісні панельні будинки.

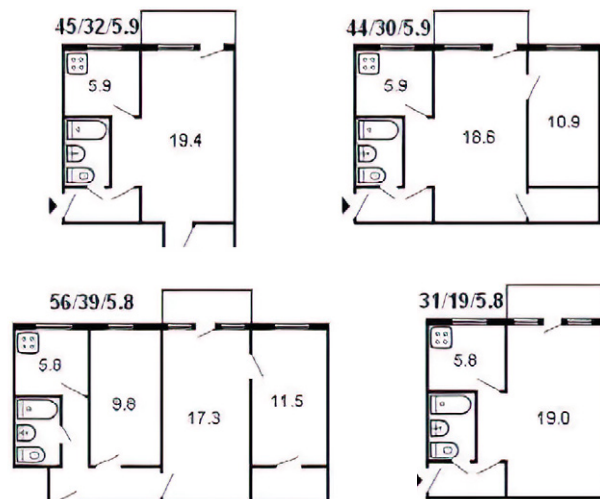
Побудова «хрущовок»
Джерело: telegraf.com.ua

Через велику густоту населення виникла потреба будувати вище житло, зазвичай 9-поверхівки. Величезні ділянки землі заливали бетоном і швидко зводили однотипні нові райони. Тому в різних країнах і містах ми й досі маємо однакові сірі райони з ідентичними дворами та під'їздами.

У таких будинках могли видати квартиру з окремою кімнатою на дитину за умови, що в сім'ї діти різної статі. Це було просторіше та комфортніше житло.

Бригада будівельників-передовиків знайомиться з новими ділянками будівництва житлового масиву в Залізничному районі (сьогодні велика його частина входить до складу Солом'янського району) Києва, 25 липня 1959 року.
Джерело: ЦДКФФА України ім. Г. С. Пшеничного

Планування «безоплатних» «хрущовок» Джерело: telegraf.com.ua

Проте отримати таку квартиру було надскладно, потрібно було знову-таки чекати в довжелезних чергах, оббивати пороги та носити хабарі.

Радянська комуністична машина хотіла створити ілюзію рівності та опіки над своїми громадянами.

Насправді ж люди жили в умовах повного дефіциту, не маючи змоги ввечері купити пачку масла. Ніхто не виділявся, усі жили

в однаково поганих умовах і не бачили іншого життя та інших можливостей.

Отримуючи «безоплатне» житло, люди хибно вважали, що держава про них дуже піклується.

Громадяни СРСР гадки не мали, як живуть люди в розвинутих країнах. Таким чином, режим контролював людей. Їм вселяли думку, що без держави вони — ніщо.

Мода в СРСР

(Як убивали ідентичність)

«Життя інкубатора» — як радянська влада обмежувала людей у проявленні себе. Про Діор, Кеннеді та Ніну Хрущову — якими були дві перші зустрічі совка із Заходом. Читайте в нашому матеріалі.

Радянська влада тримала людей за «залізною завісою». Вони не мали змоги не лише висловлювати свою думку, подорожувати, купувати якісну їжу, а й одягатися, як зажають.

Це обмеження строго контролювала влада, навіть за дрібне відхилення карали. Адже керівництво СРСР вважало, що будь-який прояв своєї ідентичності загрожує режиму.

Саме тому радянські люди часто носили однакові сірі та скромні вбрання. Зазвичай це був не особистий вибір, а відсутність асортименту.

Проте в СРСР так ретельно вбивали людям у голову, що виділятися та прагнути кращого — це соромно, що багато хто вважав вискокками та білими воронами тих, хто хоч трішки прагнув вирізнитися.

У сталінську епоху влада забороняла імпорт одягу й навіть іноземні каталоги мод. У великих містах були Будинки моделей, у яких вигадували нові фасони одягу. Перед тим, як представити колекцію, її затверджувала Художня рада СРСР. Дизайновий одяг був переважно тьмяних кольорів і дуже невиразний. Гама варіювала від темно-коричневого до сірого відтінку.

Люди були змушені самотійно шукати вихід із ситуації та часто самі шили собі одяг. Усіма правдами та неправдами діставали тканини й створювали моделі, зрідка це було щось зі шлейфом західних трендів.

Переважно в жителів Союзу не було ані бачення, ані змоги створити щось особливе, тому багато хто шив по два однакові комплекти одягу на зиму й літо.

Чоловіки носили пролетарський кашкет, піджак, звичайну сорочку і штани зі стрілками. Жінки одягали блузки вільного крою без декольте та спідниці нижче коліна

Одяг в СРСР
Джерело: telegraf.com.ua

Спідня білизна для жінок обмежувалася трьома розмірами бюстгальтерів і панталонами з начосом і без. А тоненькі капронові панчохи були предметом розкоші, доступним тільки для дружин партійних слуг.

Радянські дівчата у купальниках
Джерело: t.ks.ua

Одяг у СРСР передавали з покоління в покоління. З того часу пішла диференціація на святкове та повсякденне вбрання. Гарні речі одягали кілька разів на рік на важливі події. А верхній одяг перешивали під інших членів родини.

Якщо в магазині раптом з'являлися якісні та незвичайні речі, їх відразу ж розкуповували.

Люди годинами стояли в довжелезних чергах, щоб отримати хутряну шапку чи блузу з омріяними перламутровими ґудзиками.

В епоху строгого контролю були й ті, хто прагнув бути модними та переймав іноземні тренди. Так з'явилися «стиляги».

Найбільшою мрією «прогресивних» радянських студентів було дістати вбрання з-за кордону, ну і, звісно ж, джинси.

Але життя «стиляг» було непростим, їх ловили патрулі — голили волосся і розпорювали вузькі штани. Їх звільняли з роботи та виганяли з університетів.

Зустріч совка із Заходом

Показ моди Діор у 1959 році

За кілька років після смерті Сталіна його наступник Хрущов вирішив продемонструвати свою сучасність і показати місцевим жінкам закордонну моду. На час його керівництва припало кілька візуалізацій контрасту життя в «процвітаючому СРСР» і «загниваючому Заході».

А найбільш різючими були дві події.

Улітку 1959 року модний десант Діор висадився в Москві, проте без очільника тодішнього будинку моди Діор — Ів Сен-Лорана.

Очевидно, цей показ був частиною пропаганди, і уряд СРСР заплатив чимало за таке дійство, адже власники модного бізнесу добре знали, що ринку там немає.

Шоу Діор було шикарне. Показ розпочався, можна сказати, з трапу літака та вулиць Москви. Це був повний розрив шаблонів

Моделі Dior на вулицях Москви у 1959 році. Фото: Life
Джерело: lady.tochka.net

Французька модель у Москві.
Джерело: Радіо Свобода

того часу, розкішні моделі з макіяжем і в одязі от-кутюр прогулювалися під прицілом об'єктивів. У кадр потрапляли не лише вони, а й місцеві — сірі та понурі люди. І цей контраст не можна було не помітити.

Француженки розглядають радянського джентльмена при вході до церкви в дощовий день
Джерело: Радіо Свобода

І, до речі, моделей Діор тоді подавали як нещасних жінок із «загниваючого Заходу», яких експлуатують. На кадрах ми добре бачимо «щасливих» і «вільнодумних» жителів Союзу.

Зустріч Жаклін Кеннеді та Ніни Хрущової

Ця подія ввійшла в історію моди. Багато хто говорить, що простий образ першої леді Радянського Союзу був продуманим, щоб показати рівність з народом, адже політики були на «державному забезпеченні». Але порівняно із «західними» лідерами вони насправді виглядали вкрай бідно, що скоріше свідчило про відсутність смаку та бідність народу.

Так, наприклад, на зустрічі Ніни Хрущової з першою леді США Жаклін Кеннеді жінка радянського очільника мала досить не презентабельний вигляд.

Зустріч Жаклін Кеннеді та Ніни Хрущової.
Фото з відкритих джерел.

Зустріч Жаклін Кеннеді та Ніни Хрущової.
Джерело: back-in-ussr.com

«Дзвоник тільки для вчителя!»

(Освіта в СРСР)

В українському суспільстві досі побутує велика кількість міфів про СРСР. Вони зазвичай представляють Радянський Союз як ідеальну модель держави та суспільства, де жилося легше та краще. Освіта в цьому випадку не є винятком.

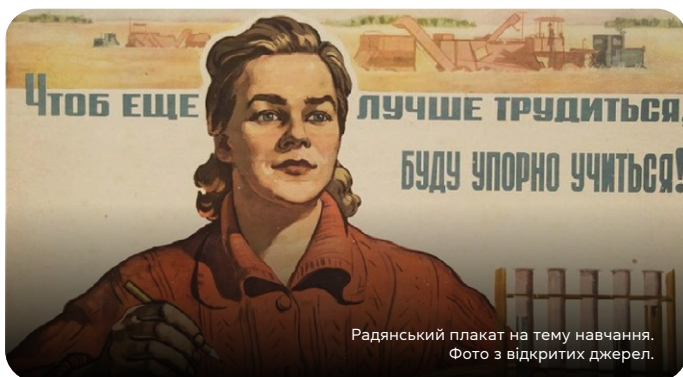
Розберімося, чи були радянські університети та школи справді найкращими у світі. Чи це все-таки черговий наратив радянської пропаганди?

Загальність, доступність і безоплатність були трьома китами радянської освіти, як вважали вчителі та вчені Радянського Союзу.

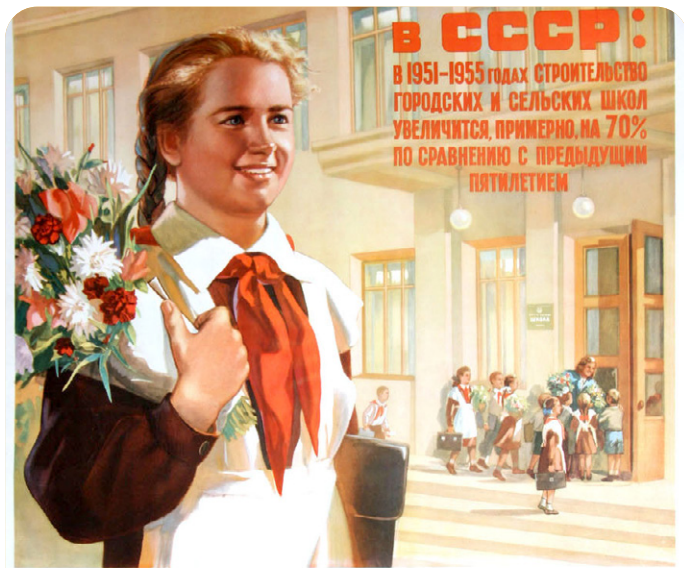
Справді, освіта була доступною кожному, проте радянська освіта була дуже загальною й охоплювала надто багато предметів.

Учителі тиснули на учнів, щоб ті були старанними. Дітям не залишалося нічого, окрім як зазубрювати предмети.

У багатьох школах існували окремі спецкласи для менш успішних у навчанні дітей, що дуже впливало на самооцінку учнів.

Радянський плакат на тему навчання.
Фото з відкритих джерел.

Радянський плакат на тему освітніх закладів.
Фото з відкритих джерел.

Учитель був найбільшим авторитетом. Так виникли фрази на кшталт «Дзвоник тільки-

ки для вчителя!» і «Учитель завжди має рацію». Так само вчитель був єдиним джерелом правильної інформації. Якщо учень вважав, що в завданні на оцінювання знань помилка або немає ще одного правильного варіанта, то оскаржити оцінку він не міг, адже власна думка не допускалася.

Діти не мали змоги розвивати свою індивідуальність і не вчилися відстоювати себе, а навпаки — школа з перших класів навчала, що твоя думка нікого не цікавить.

Через любов до рамок у СРСР якісними можна було назвати лише точні та деякі природничі науки.

Так, фізика й математика були на висоті, і після початку «перебудови» науковці із СРСР стали потрібні навіть за кордоном.

Проте кафедри культурології, історії та філології не приносили користі для СРСР, бо ж на них не навчали, як конструювати зброю чи розвивати космічні технології. Тому ці кафедри компартія використовувала для себе: вони стали осередками пропаганди. Абсолютно все й усі мали працювати на владу.

Урок трудового навчання для дівчат.
Джерело: mirovich.media

Тому матеріали, за якими вчилися студенти, були переписані вигідно для СРСР, зокрема під ідеологію Маркса та Енгельса.

Трактування подій не могло розбігатися з ідеологічним баченням Компартії.

Наприклад, такі події, як радянські репресії початку ХХ століття, узагалі не існували в радянській історії.

Іншою сферою, у якій радянська освіта була зовсім неефективна, було вивчення іноземної мови.

Адже інші мови, окрім російської, ніяк не могли бути потрібні, це ж могло зашкодити Союзу — прочинити «залізну завісу», за якою жили люди. Що більше, добре знання іноземної мови каралося.

Після закінчення школи ніхто не міг спілкуватися та нормально читати англійською або іншою іноземною.

Узагалі система освіти СРСР намагалася максимально не допустити будь-яких розбіжностей між учнями. Бути таким, як усі, — це основна суть усіх рівнів освіти в СРСР.

Урок трудового навчання для хлопців.
Джерело: mirovich.media

Однаковість досягали за допомогою пропагування ідеального образу підлітка — піонера із червоною хусткою та в білій сорочці.

Також у школі активно «надихали» дітей прикладом Павлика Морозова, що видав власного батька спецслужбам за те, що той нібито був куркулем.

Довге волосся, хустка трохи іншого кольору, трохи коротша спідниця — усе це було під заборону.

В університеті ж студенти навіть на факультетах природничих наук не мали можливості не вчити промови Маркса або Леніна.

У студентів було всього два шляхи: витратити довгі вечори на зубріння або не вчити й придумувати відмовки.

Проте, якщо студент не демонстрував в університеті себе як працюючого комсомольця, то його могли виключити з навчального закладу.

«Старанні» радянські батьки, щоб таке нещастя не сталося з дитиною, віддавали її у дитсадок якомога раніше, адже вважали, що це навчить її працювати в команді та цінувати радянське суспільство.

Уже у дитячих садках активно проявлялося рівняння всіх під одне. Наприклад, усім дітям подавали однакову кількість їжі, притому діяло правило: поки не доїси, із за столу не підеш.

Нині дитячі психологи зазначають, що такі речі у вихованні дуже травмівні.

Студенти СРСР.
Фото з відкритих джерел.

Справді, об'єктивно оцінити якість або кращість однієї освіти над іншою важко через різний контекст та особливості освіти.

Студенти СРСР.
Фото з відкритих джерел.

У системі освіти СРСР не поважали особистість учня та студента. Вони могли бути розумними й освіченими, але мали право існувати лише в певних, чітко окреслених рамках.

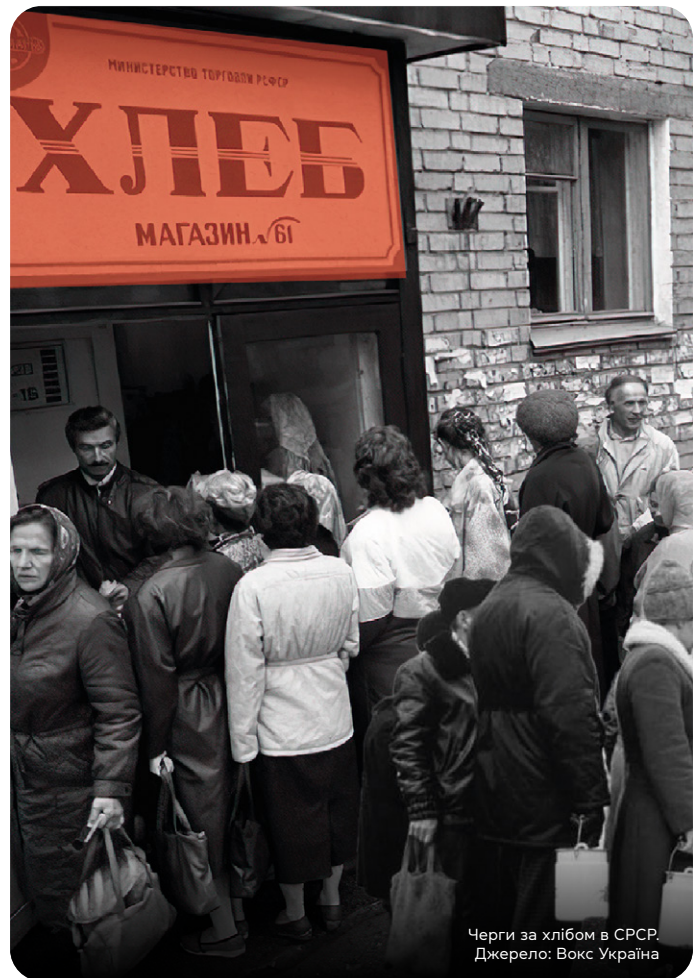
Чому розпався СРСР і що спільного в нього із сучасною Росією?

На піку своєї могутності Радянський Союз був наддержавою з величезною армією, командною економікою та політичною системою, яка контролювала життя майже трьохсот мільйонів людей, а його площа займала 22 400 000 кілометрів квадратних.

Однак цей монстр не зміг вижити й розвалився. Натомість на карті світу з'явилися 15 нових країн — колишніх радянських республік. Розпад СРСР став ударом по імперських настроях росіян. Вони й досі не можуть із цим примиритися, ще один доказ цього — війна проти України.

Керівництво Росії та її народ відправили на смерть уже понад 300 тисяч своїх земляків. Вони щодня витрачають сотні мільйонів доларів. І все це лише заради того, щоб знову підкорити й загарбати Україну, щоб зупинити історію й повернути її в минуле.

Теперішня Росія, як і Радянський Союз, хоче величі. Вона створена на авторитаризмі, централізації, несвободі та репресіях проти громадян. Подивімося, як саме вищеперелічене, на чому зараз тримається Росія та колись тримався СРСР, спричинили крах.

Черги за хлібом в СРСР.
Джерело: Вокс Україна

Черги за продуктами в СРСР.
Ілюстрація: Фільтр

Радянський Союз утворили 30 грудня 1922 року. Тодішні республіки формально ввійшли до складу СРСР на умовах федерації, а реально — повністю підкорилися центру — Москві. Далі почалася трагічна сторінка історії України. СРСР приніс примусову колективізацію, терор і розстріли, Голодомор у 1932–1933 роках, депортацію кримських татар, виселення українців після захоплення західних областей, репресії та переслідування.

СРСР тримався вкупі лише шляхом примусу й терору. Майже 12 мільйонів людей було репресовано. Понад 1 мільйон людей розстріляли, а 4 мільйони опинилися в таборах за політичними мотивами.

Решту переконували, що СРСР — найуспішніша країна, яка дбає про своїх громадян. Хто в це не вірив або намагався боротися за правду, потрапляв у тюрми, психіатричні лікарні та під нагляд таємної поліції — КДБ. Репресії та терор створили атмосферу страху та недовіри. Усе це підточувало легітимність влади та вело до краху Радянського Союзу.

У СРСР планували до 1980 року побудувати розвинутий комунізм — справедливе й заможне суспільство. Радянська пропаганда вихваляла економічні рекорди, гігантські промислові будівництва та військову техніку і зброю.

Найбільше пишалися космічною програмою. Запуск на орбіту першого супутника, політ першого космонавта Юрія Гагаріна, перша жінка-космонавт Валентина Терешкова.

Тим часом виробляти елементарний туалетний папір у Радянському Союзі почали тільки в 1969 році. А колгоспникам, які становили майже 40 відсотків населення країни, уперше дозволили селитися в містах і видавати паспорти лише в 1974 році.

Радянський Союз затягував у зону свого впливу ще більше країн так званого третього світу. Він підтримував лояльні уряди й давав їм десятки мільярдів доларів.

У 1979 році радянські війська ввійшли в Афганістан, убили тодішнього керівника

Демонстранти біля телецентру у Вільнюсі, ніч із 12 на 13 січня 1991 року.
Джерело: Getty Images Бабель

Туалетний папір купували одразу упаковками, які переносили на мотузках
Джерело: chas.news

країни та залишилися там воювати з місцевими повстанцями. Війна тривала 10 років. На ній загинуло щонайменше 15 тисяч громадян СРСР.

Ця війна виснажила радянську економіку та військові ресурси. Вона була дуже непопулярною в країні. Поразка в Афганістані посилювала розчарування й невдоволення народу, яке стрімко накопичувалося.

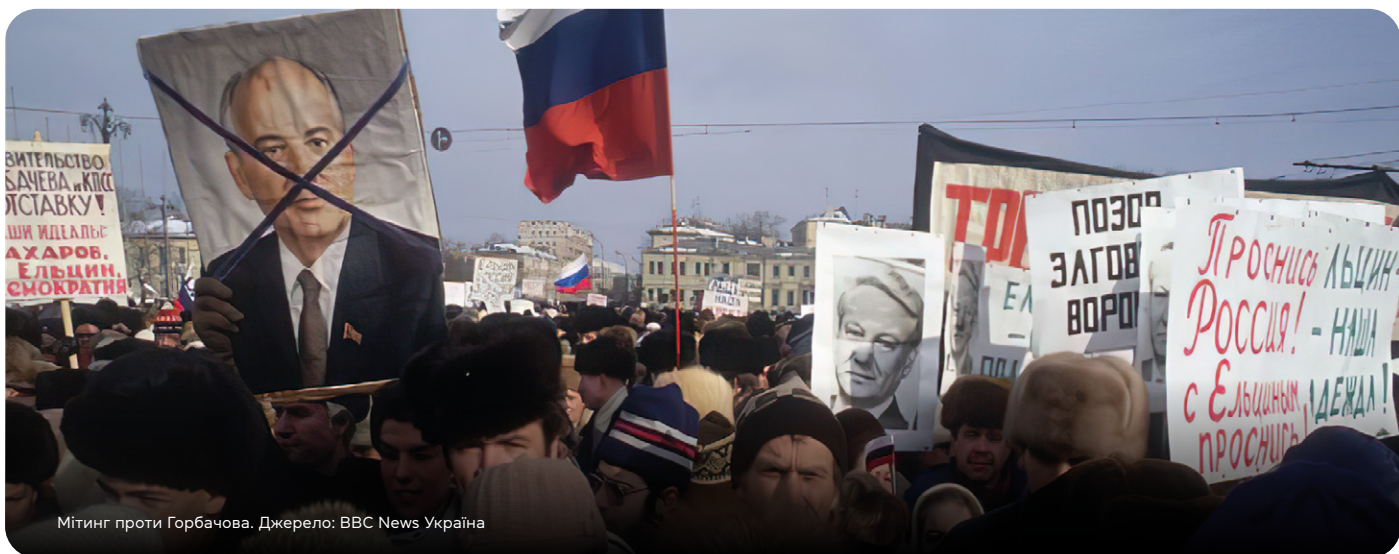
Щоб показати свою велич і могутність, Радянський Союз у 1980 році прийняв літні Олімпійські ігри. На їх проведення витратили колосальні суми. Лише будівництво спортивних споруд коштувало півтора мільярда рублів. Це при тодішній зарплаті інженера 120 рублів!

Та замість реклами успіху СРСР отримав бойкот. На спортивні змагання не приїхали команди з понад шістдесят країн — Сполучених Штатів, інших західних та ісламських країн. Так світ протестував проти інтервенції в Афганістан. Ізоляція Радянського Союзу посилювалася, і він продовжував втрачати міжнародний статус.

У 80-х роках минулого століття в СРСР почалася повна стагнація політичного керівництва. Воно було неспроможне розв'язати економічні проблеми країни. Космічні програми та гонитва озброєнь зі Сполученими Штатами з'їдали все більшу частину

казни. Радянська економіка повністю залежала від експорту сировини, зокрема нафти. На початку 1980-х барель нафти коштував 35 доларів. А вже до 1986 року ціна впала до 10 доларів. У СРСР з полиць магазинів зникли продукти й товари широкого вжитку. За всім було потрібно простояти у величезних чергах.

СРСР невпинно котився до розвалу. Зупинити це намагався останній радянський лідер Михайло Горбачов. Він започаткував реформи — перебудову, гласність і вперше дозволив власну справу для громадян. Це викликало сплеск політичних і соціальних змін у всьому Радянському Союзі. Але економіка країни й добробут людей продовжували падати, а хвиля невдоволення зростати. У СРСР виникли політичні партії та національно-визвольні рухи. У деяких радянських республіках спалахували протести та міжнаціональні конфлікти. Влада їх намагалася придушити силою.

Мітинг проти Горбачова. Джерело: BBC News Україна

У 1990 році першими офіційно зі складу Радянського Союзу вийшли Латвія, Естонія й Литва. Москва всіляко намагалася зупинити процес. Але вже влітку наступного року, після спроби військового перевороту, про вихід із СРСР заявила Україна. І це був вирішальний крок до повного розвалу Радянського Союзу! На референдумі в грудні 1991 року 90 % населення України проголосувало за незалежність! Це рішення українського народу та його нову незалежну країну мусили визнати у всьому світі.

Дизайн сервізу з рибками поцуплений?

У більшості з вас, мабуть, колись удома стояв сервіз з рибками, з якого ніхто ніколи не пив. Стояв він за скляними дверцятами шафи, і його періодично протирали від пилуки перед візитом гостей.

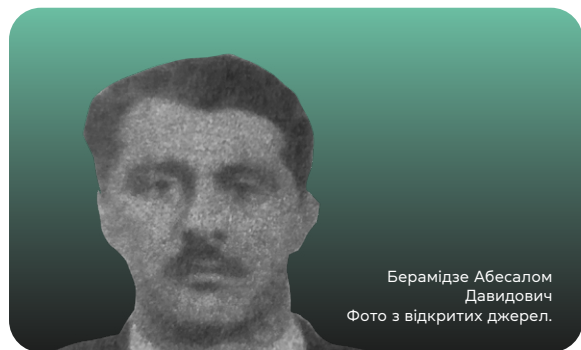
Цей сервіз з рибками був аж занадто популярним у Радянському Союзі, мати його було фактично обов'язком кожної родини. Це наче візитна картка СРСР.

Та чи справді це творіння було радянським? Дізнайтеся в нашому матеріалі.

У Радянському Союзі майже в кожній оселі був синій сервіз для спиртних напоїв «Дивовижні рибки». Порцеляновий набір і досі, мабуть, стоїть у багатьох українських родин.

Створення «рибок» для жителів Союзу

Посуд для зберігання вина створив у Ризі в 1955–1956 роках грузинський художник-кераміст Берамідзе Абесалом Давидович. В оригінальному варіанті цей набір був лише білого та золотого кольору. Саме таким його побачили на перших виставках, зокрема в Японії в 1958 році.

Згодом він став справжнім бестселером.

Кожній сім'ї по рибці

Неймовірної популярності сервіз набрав з 1962 року, коли розпочалося його масштабне виготовлення на фарфоровому заводі Хмельниччини, у місті Полонне. Щомісяця завод виробляв 100 тисяч комплектів цього сервізу.

Попри те, що він був майже в кожній сім'ї, з нього ніхто не пив. Адже це була скоріше декорація, прикраса для сервантів.

Колишній директор підприємства Василь Карнафель згадує, що «на експорт навіть їх возили. Під час горбачовської антиалкогольної кампанії сервізи «Риба» хотіли зняти з виробництва. Інспектори з торгівлі розгледіли в наборі пропаганду вживання спиртного. Але ми їх переконали, що туди можна наливати й безалкогольні напої. Або використовувати як сувенір».

Ілюстрація: Фільтр

Чий дизайн насправді?

«Дивовижні рибки» дуже схожі на англійські глечики «Glug Glug Jugs», які почали створювати ще наприкінці 1870-х років у Стаффордширі. Автором був Томас Форестер.

Але якщо в Радянському Союзі рибки були призначені для зберігання та розпивання алкогольних напоїв, то британські «Glug Glug Jugs» мали більш універсальне призначення. Вони використовувалися для молока, соку, вина тощо.

Англійські глечики Glug Glug Jugs.
Джерело: Courthouse Interiors

Яким був образ ідеальної жінки в СРСР?

Радянська жінка мала бути хорошою мамою та дружиною, не бути ледачою, працювати на благо держави. Проте це не всі риси, якими мала бути наділена радянська жінка.

Який він — образ ідеальної жінки та домогосподарки в Радянському Союзі? Які цінності та риси жінок пропагувала комуністична ідеологія? Читайте в нашому матеріалі.

Образ ідеальної жінки в СРСР — це поєднання ролі турботливої матері, умілої домогосподарки та обов'язково відданої трудівниці.

Жінок, які лише працювали, не маючи сім'ї, засуджувало суспільство. Жінок, які мали дітей і не працювали, засуджувала держава (у тоталітарній країні всі повинні працювати на її благо).

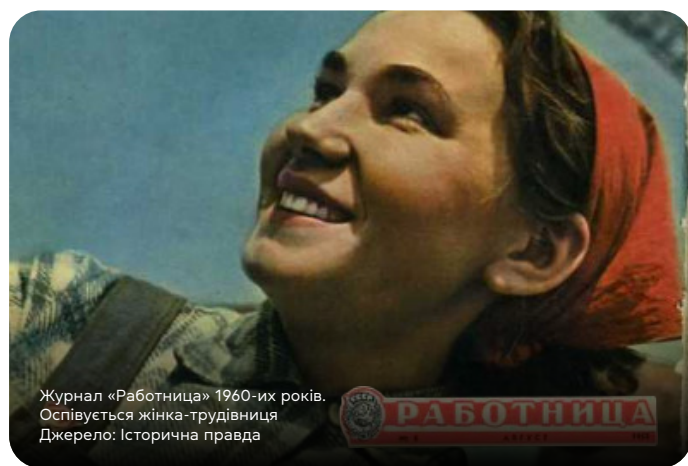
У СРСР на законодавчому рівні була затверджена професія домогосподарки. У 1961 році Президія Верховної Ради СРСР ухвалила указ «Про посилення боротьби з особами, які ухиляються від суспільно корисної праці й ведуть антигромадський паразитичний спосіб життя».

Згідно з ним люди, які не працювали більш як чотири місяці на рік, притягувалися до кримінальної відповідальності. Не працювати можна було лише домогосподаркам, які мають дітей. Ті жінки, які були незаміжні та бездітні, відповідали перед державою за своє «дармоїдство».

Радянська влада пропагувала конкретні цінності, риси, які повинна була мати жінка. Часто ці ідеї поширювалися через пресу для жінок. З 1940 по 1989 рік виходили такі заідеологізовані журнали, як «Робітниця», «Радянська жінка», «Селянка» тощо. На їхніх обкладинках завжди була «взірцева» жінка: працює на благо держави

на рівні із чоловіками, не має ворогів держави в родині, ставить інтереси держави вище за свої.

Образ ідеальної жінки в цих журналах змінювався: спершу ідеалом була працююча жінка, яка мала складні професії. Разом із чоловіками водила вантажівки, керувала підприємствами, будувала складні об'єкти.

Із часом цей образ змінився: окрім роботи, жінка повинна була мати сім'ю. Ще в дитинстві в дівчаток виховували бажання мати дітей. І загалом у Радянському Союзі пропагували «жертвність»: чи то самообмеження на благо дітей, чи то на благо держави.

Найчастіше жінки в Радянському Союзі поєднували роль матері та працівниці. Утім, був великий відсоток і домогосподарок. Часто жінки, не маючи на кого покинути дитину, мусили кидати керівні посади й доглядати за нею.

Яким же був образ ідеальної домогосподарки в СРСР?

Ідеальна домогосподарка вміє смачно готувати (але не лише з магазинних продуктів, а й з того, що вполює чи принесе з риболовлі її чоловік).

Її оселя завжди чиста й прибрана. Щотижня (зазвичай в один і той самий день) вона робить вологе прибирання, доглядає за квітами та садом.

Але найголовніше — доглядає за своїми дітьми та чоловіком.

Вона повинна вміти лікувати всю сім'ю, читати праці радянських академіків, щоб правильно виховати дитину. Якщо народилася дівчинка — змалечку також навчати її бути гарною господинею.

Жінка повинна бути доглянутою. Робити зарядку, щоб бути стрункою, укладати волосся, стежити за радянськими модними тенденціями. Може й сама зробити якусь стильну річ: наприклад, зв'язати щось за прикладом ескізу із журналу мод СРСР.

Жінки в СРСР. Джерело: Знай.УА

При цьому радянська домогосподарка освічена, цікавиться новинами, економікою. А найголовніше — підтримує ідеологію СРСР.

Радянські жінки. Джерело: Знай.UA

Через довге насадження, якою «повинна бути» жінка, у суспільстві й досі залишилося багато стереотипів. Жінки в Україні й нині часто піддаються критиці, якщо їхня модель життя не збігається з очікуваною. Ба більше, такі стереотипні уявлення про ідеальну дружину, маму, працівницю нерідко транслюють і посилюють сучасні медіа.

Джерело: Історична правда

Національний проєкт
з медіаграмотності

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ ТА
ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

ЦЕНТР ДЕМОКРАТІЇ ТА
ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА

2023